

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ,
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ І МИСТЕЦТВА**

Кафедра дошкільної освіти

Магістерська робота

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ
ЕКОЛОГІЧНО МОТИВОВАНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Виконала: студентка II курсу ОС «магістр»

Галузь знань: 01 – Освіта/Педагогіка

Спеціальність: 012 «Дошкільна освіта»

(денна форма навчання)

Строкань Віта Анатоліївна

Керівник: кандидат пед. наук, доцент

Чичук Антоніна Петрівна

Рецензент: кандидат пед. наук, ст. викладач

Михальчук Олена Олександрівна

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО МОТИВОВАНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	8
1.1. Аналіз сутності поняття екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку у науковій літературі.....	8
1.2. Особливості формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку	19
Висновок до першого розділу	39
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО МОТИВОВАНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	41
2.1. Особливості підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до викладання предметів природничого циклу	41
2.2. Педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку.....	61
Висновок до другого розділу	68
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО МОТИВОВАНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	70
3.1. Організація дослідницько-експериментальної роботи	70
3.2. Формувальний етап дослідження та аналіз отриманих результатів.....	75
Висновок до третього розділу	79
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84
ДОДАТКИ.....	91

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Нині, проблема екологічного виховання дітей дошкільного віку є досить актуальною, адже саме в цьому віці закладаються основи екологічної свідомості, екологічної культури, що в подальшому впливають на поведінку та діяльність людини у природі. Формування особистості та її ставлення до природи закладаються в дошкільному дитинстві, що вказує на сенситивність цього періоду для екологічного виховання особистості та формування у дошкільників екологічно мотивованої поведінки. Саме тому актуальність теми дослідження зумовлена потребою удосконалення підготовки майбутнього вихователя, здатного ефективно здійснювати екологічне виховання молодого покоління, спрямовувати його на формування екологічно мотивованої поведінки та почуття любові до природи.

Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти метою розвитку і виховання особистості дитини через сферу життєдіяльності «Природа» є формування елементів екологічного світорозуміння, екологічної вихованості, розвиток практичних умінь, дбайливого ставлення до її компонентів [5, с. 15]. Отже, досягнення рівня екологічного стилю мислення та гармонійного розвитку особистості є критерієм ефективності організації всього навчально-виховного процесу в закладі дошкільної освіти.

Важливу роль у вирішенні питання екологічно мотивованої поведінки відіграє систематичне планомірне формування життєвої компетентності дитини досвідченими педагогами-спеціалістами, які б володіли вмінням організації цілеспрямованої педагогічної роботи з виховання у дітей відповідального ставлення до об'єктів та явищ природи, а також з формування елементарних навичок самозахисту дитини у природному довкіллі з метою збереження свого життя та здоров'я [65, с. 34].

Проблеми екологічного виховання та формування екологічно мотивованої поведінки підростаючого покоління були предметом досліджень

таких педагогів як Б. Андрієвського, О. Бараш, Я. Габев, Н. Горопахи [13], С. Дерябо, А. Кузьмінський, Н. Лисенко, Г. Марочко, З. Плохій [45], В. Сухомлинський, К. Ушинський, Н. Яришевої [65], В. Ясвін та ін.

Так, зокрема, педагог Н. Лисенко, розкриває принципи організації і керівництва екологічним вихованням дітей з використанням спостережень, пошуково-дослідницької діяльності, показує різні шляхи розвитку пізнавальних інтересів до природи [32, с. 39]. На думку вченого Б. Андрієвського, який досліджував питання підготовки студентів до здійснення роботи з екологічного виховання, основою єдиного еколого-орієнтовного освітньо-виховного процесу має стати глибоке усвідомлення принципу єдності людини і природи, як взаємозалежних і взаємодіючих єдиного цілого в біосфері, а щодо навчання та підготовки студентів до здійснення роботи з екологічного виховання, то вони мають носити цілісний, освітньо-виховний характер [2, с. 10].

Так, цілісна підготовка майбутніх вихователів передбачає освоєння декількох курсів природничих дисциплін таких як «Теорія і методика ознайомлення дітей з навколишнім світом», технологій екологічного виховання, а також предметів, пов'язаних з екологічно-мотивованою поведінкою: основ методичних знань, основ безпеки життєдіяльності (БЖД), основ екології. Саме ці предмети забезпечують усвідомлене засвоєння студентами знань про зв'язки та взаємозалежності в природі, що є основою екологічно доцільної поведінки.

Для формування у дітей дошкільного віку екологічно мотивованої поведінки майбутні вихователі мають досконало володіти такими методами, як-от: розповідь, бесіди, спостереження, демонстрування картин, нескладні досліди, дидактичні ігри з природним матеріалом, праця. При цьому кожен із названих методів має виступати засобом досягнення будь-якої мети, вирішення конкретного завдання, сукупністю прийомів або операцій практичного чи теоретичного засвоєння (пізнання) дійсності [16, с. 43]. Результатом фахової підготовки майбутніх вихователів має стати пе-

реконливість у тому, що сформовані у дошкільників екологічні знання та уявлення будуть сприяти розвитку почуття обережності у природі, екологічного стилю мислення та екологічної культури у дітей.

Указана актуальність зумовила вибір теми дослідження **«Підготовка майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку»**.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та практично перевірити педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Схарактеризувати сутність поняття екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку у науковій літературі.

2. Виявити особливості формування екологічно-мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку.

3. Проаналізувати особливості підготовки майбутніх вихователів ЗДО до викладання предметів природничого циклу.

4. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку.

5. Розробити методичні рекомендації щодо підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно-мотивованої поведінки.

Об'єктом дослідження є навчання майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку.

Досягнення поставленої мети і реалізація завдань дослідження зумовили вибір комплексу методів:

теоретичні – вивчення та аналіз наукової літератури; діалектичний аналіз і синтез для розкриття історії вивчення питання формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку, мети та завдань цієї роботи; конкретизація для уточнення сутності поняття «екологічно мотивована поведінка дітей»; узагальнення, систематизація для характеристики підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до викладання предметів природничого циклу, теоретичного обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку;

емпіричні – спостереження, бесіда, розповідь, опитування; педагогічний експеримент для перевірки ефективності педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку;

методи математичної статистики для узагальнення результатів дослідницько-експериментальної роботи.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає у: *доповненні* уявлення про сутність поняття «екологічно мотивованої поведінки дітей», генезис проблеми формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку, стан розроблення цієї проблеми в науковій літературі, особливості формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку: мета та завдання; *подальшого розвитку набули* організаційно-методичні засади підготовки майбутніх вихователів, педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що отримані висновки і узагальнення можуть бути використанні викладачами вищих навчальних закладів, а також студентами спеціальності 012 «Дошкільна освіта» при підготовці до лекційних та практичних занять із

дисципліни «Педагогіка дошкільна», «Теорія і методика ознайомлення дітей з навколишнім світом».

Результати дослідження відображені у збірнику матеріалів IV Всеукраїнських педагогічних читань «Професійна успішність педагогічного працівника як основа менеджменту якості освітнього процесу» 21-22 листопада 2019 року (м. Черкаси).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (65 найменування) та 4 додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО МОТИВОВАНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Аналіз сутності поняття екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку у науковій літературі

Сучасна екологічна освіта зазнала істотних якісних змін: вже є розуміння того, що недосить володіти певним обсягом екологічних знань. Усі освітні види діяльності в закладі дошкільної освіти мають бути екологічно-зорієнтовані й спрямовані на розвиток інтелектуальної та духовної сфери особистості. Саме це дає змогу підготувати дітей до системного, наукового сприйняття світу та наявних у ньому екологічних проблем, а також до потреби його пізнання й активних природоохоронних дій. [7, с. 37]. Компетентність дитини у сфері «Природа» – необхідна передумова становлення цілісної особистості.

Так, у статті 4 Закону України «Про дошкільну освіту» зазначено, що дошкільна освіта – це цілісний процес, спрямований на забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку [22, с. 5]. Всебічний розвиток неможливий без екологічного виховання. Адже відомості про природу мають непересічне значення у формуванні зачатків екологічної культури. Проблеми екологічного виховання та освіти необхідно вирішувати, починаючи з дошкільного дитинства.

Серед багатьох напрямів освітньо-виховної роботи у закладах дошкільної освіти рік у рік все більшої актуальності набуває екологічне виховання дітей. Його значення обумовлюється тією складною екологічною ситуацією, яка склалася за останні десятиріччя в усьому світі і, зокрема, в Україні.

Екологічне виховання – це процес формування гуманного, відповідального, бережливого ставлення людини до природи як унікальної

цінності; утвердження у поглядах, переконаннях, моральних установках принципів раціонального природокористування, готовності до самообмеження і природоохоронної діяльності [35]. Екологічне виховання базується на екологічних знаннях.

Головне завдання сучасного екологічного виховання дітей дошкільного віку полягає у формуванні мотиваційних основ екологічної свідомості дитини. Це говорить про те, що екологічні знання мають стати засобами, які входять до поведінки та практичної діяльності й мотивують їх. На думку педагога З. Плохій, екологічні знання сприяють формуванню усвідомленого ставлення й закладають початок екологічної свідомості [44, С. 6]. Дослідниця доводить, що чим вищий рівень знань дітей про природу, тим більше вони виявляють пізнавальний інтерес до неї [45, С. 21]. У концептуальних документах, програмах, публікаціях використовуються поняття «екологічно доцільна поведінка» та «екологічно мотивована поведінка».

Таким чином, аналізуючи поняття «екологічно мотивована поведінка» можемо бачити, що воно утворено внаслідок поєднання трьох понять «екологія», «мотив», «поведінка», кожне з яких має значення залежно від контексту, в якому розглядається.

Так, досліджуючи поняття «екологія» у сучасній науковій літературі можемо знайти таке визначення – біологічна наука, яка досліджує взаємодії рослин, тварин, грибів, мікроорганізмів та вірусів між собою та навколишнім середовищем. Предметом вивчення екології є надорганізовні системи, їх структура та функціонування на рівні видів, популяцій, екосистем, біогеоценозів та біосфери [56, с. 63].

Такі вчені як Г. Білявський, Л. Бутченко, В. Навроцький зазначали, що сучасна екологія являється однією з головних фундаментальних комплексних наук про будову, функціонування, взаємозв'язки багатокomпонентних і багаторівневих систем у природі й суспільстві [8, с. 234-235].

За допомогою поняття «мотив» у психології визначають сукупність психологічних умов, що спрямовують дії та вчинки людини [54, с. 377].

Основою мотивів є потреби, різноманітність яких визначається насамперед соціальним буттям ідеалів. Сама ж мотивація є системою взаємопов'язаних та підпорядкованих мотивів діяльності особистості, які свідомо визначають лінію її поведінки. Вона залежить від характеру моральної свідомості, ціннісної орієнтації, рівня загальної культури, здатності до критичного осмислення ситуації, вольових якостей людини. Мотивація є рушійною силою будь-якої людської діяльності [56, с. 271].

У контексті дослідження екологічно мотивованої поведінки значущим є взаємозумовленість мотивів і цілей. Мета як усвідомлений, запланований результат діяльності, суб'єктивний образ, модель майбутнього продукту діяльності виступає мотиваційним фактором потужної спонукальної дії. При цьому, чим конкретнішими є цілі, тим більшим є їхній спонукальний вплив. Мотивацію до діяльності посилює досягнення проміжних цілей, створюючи на кожному з етапів ситуацію успіху, що супроводжується позитивними емоціями, які у свою чергу спонукають до наступної етапної, і, зрештою, до кінцевої мети [23, с. 13-15].

Формування мотивації – це виховання ідеалів, світоглядних цінностей, у зв'язку з активною поведінкою, що означає взаємозв'язок усвідомлених та реально діючих мотивів, єдність слова та дії, активну життєву позицію. Наявність уміння ставити мету є показником зрілості мотиваційної сфери.

Усвідомлене підпорядкування мотивів фактично здійснюється в дошкільному віці і є важливим новоутворенням. Виховання у дитини мотиваційної спрямованості має супроводжуватися і впливом на її емоції. Емоції віддзеркалюють співвідношення між мотивами і можливістю успіху реалізації цих мотивів [32, с. 61]. Регулююча роль емоцій підвищується, коли вони не тільки супроводжують ту чи іншу діяльність, але й передують їй, що готує дитину до включення в діяльність.

До діяльності, що зовнішньо виглядає як екологічна чи природоохоронна, можуть спонукати різні мотиви: прагнення до збереження природи і покращення стану навколишнього середовища; інтерес до змісту та

процесу діяльності; самореалізація; кон'юнктурні чи економічні інтереси; спілкування тощо. Однак екологічно мотивованою може вважатись лише така поведінка, що викликана альтруїстичним бажанням збереження довкілля. Прагнення суб'єкта до реалізації певної діяльності свідчить про наявність мотивації. Мотивація розглядається як сукупність спонукальних факторів, що визначають активність особистості [54, с. 153].

Отже, мотивація є багатомірним утворенням, і не зводиться до мотиву чи іншого виду спонук. Вона включає в себе такі особистісні компоненти, як: ідеали і ціннісні орієнтації, потреби, інтереси, окремі мотиви, цілі і наміри, емоції і афекти. Мотивація включає також ситуативні чинники, які, на відміну від мотивів, є динамічними, мінливими, що створює значні можливості впливу на них і на поведінку загалом [56, с. 381].

Поведінка залежить від вільного вибору та самостійного прийняття рішень особистості. Вона пов'язана з мовою та іншими смисловими системами, які створюють передумови для інтеріоризації її зовнішніх рухових компонентів. Завдяки цьому формується здібність людини будувати у свідомості образ майбутнього, здійснювати самооцінку, самоконтроль [64, с. 224]. Самооцінка, самоконтроль, самостійне прийняття рішень є складовими самовиховання особистості. Отже, можна стверджувати, що одним із чинників впливу на поведінку є самовиховання.

Під поведінкою ми маємо розуміти систему дій і вчинків людини з пристосування до умов зовнішнього середовища [11, с. 244]. У педагогічній практиці зустрічається більш вузьке розуміння поведінки як дотримання людиною загальноприйнятих правил взаємовідносин і виконання певних форм дій (навчальних, професійних) [Там само, с. 245]. Уточнюючи поняття «поведінка», варто розглянути його взаємозв'язок з поняттям «діяльність». Одиницею поведінки є вчинок, а «одиницею» діяльності взагалі – дія. Вчинком вважається лише така дія людини, у якій головне значення має свідоме ставлення людини до інших людей, до норм суспільної моралі.

Важливо, що у вчинках не тільки виявляється, але і формується ставлення людей до навколишнього [15, С. 147].

Отже, вчинками, які виражають сутність індивіда, є лише ті, що виходять з його особистісних мотивів. Органічний зв'язок поведінки і ставлення підкреслюють відомі дослідники екологічної психології С. Дерябо, В. Ясвін, зазначаючи, що поведінкова реакція на один і той же стимул у ситуації в різних людей може бути неоднаковою. Той чи інший тип екологічної поведінки у ситуації визначається сформованим ставленням до певного природного об'єкта [35]. Відмінність поведінки і діяльності відображається і в оцінних параметрах. Для оцінки успішності дії як одиниці діяльності використовуються процесуально-цільові критерії: дія вважається успішною, якщо вона або виконана відповідно до алгоритму, або досягла мети, або і те й інше.

Вчинок включає творчий акт вибору мети і типу поведінки, що вступає в конфлікт із усталеним, звичним порядком. Вчинок може не досягти мети і при цьому вважатися успішним, навіть якщо це була лише спроба. Одне це може стати основою для його позитивної оцінки. Базою для його оцінки служить не технологічна, а морально-етична сфера. Якщо предметні дії призводять до фіксації перцептивних або моторних установок, то вчинки ведуть до фіксації соціальних, особистісних установок [18, с. 425]. Діяльність іноді розглядають як вищий прояв поведінки. У загальній психології взаємозв'язок поведінки і діяльності розглядається дещо інакше: поведінка – зовнішній прояв діяльності людини [58, с. 209]. У такому визначенні акцентується, що вчинки є відображенням позиції особистості, її переконань, ідеалів, цінностей і здійснюються внаслідок складного процесу мотивації.

У дослідженні «мотивованої поведінки» її розглядають як систему вчинків і дій, що здійснюється особистістю з метою вирішення певних поставлених нею завдань і оптимальних з точки зору вкладених зусиль і одержаного результату. Екологічною поведінкою вважаємо систему вчинків і дій стосовно довкілля, яка віддзеркалює рівень екологічної культури

особистості [55, с. 61]. Виходячи з того, що доцільним є результат, якого можна досягти, витрачаючи мінімум ресурсів і задовольняючи при цьому життєво необхідні потреби, екологічно доцільним є збалансований розвиток суспільства, який передбачає використання природних ресурсів із врахуванням можливостей природи до самовідновлення і обмеження з цією метою надмірних потреб і споживання. Всі складові, інтегруючись, утворюють базове поняття «екологічно доцільна поведінка».

У науково-педагогічній літературі та деяких нормативних документах наводяться визначення поняття «екологічно мотивована поведінка». Зокрема, у «Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні» [5, с. 11] під екологічно мотивованою поведінкою розуміється: уміння захоплюватися красою краєвидів у різні пори року, передавати її в образотворчій діяльності; уміння помічати забрудненість природного довкілля та володіння доступними навичками сприяння його чистоті; уміння економного використання води, електроенергії в побуті; сприяння поліпшенню якості повітря, ґрунту, води; виконання правил природокористування; уміння вирощувати рослини, доглядати за ними; брати посильну участь у збереженні рослин своєї місцевості; уміння доглядати за тваринами, що живуть у помешканні людей, допомагати диким тваринам; володіння навичками безпечної поведінки в природному довкіллі; усвідомлення необхідності збереження природи; засудження негативних вчинків інших людей, дітей, які шкодять довкіллю; захоплення загадковістю й таємничістю природи Космосу, прагнення до посильної участі в пізнанні компонентів природи Космосу, ознайомлення з доступними досягненнями людей у вивченні, дослідженні Космосу (учені, космонавти, супутники, космічні кораблі, станції, місяцехід) [1, с. 48].

Педагог О. Крюкова визначає екологічно мотивовану поведінку як дії і вчинки у довкіллі, що безпосередньо пов'язані із задоволенням життєвих потреб у взаємодії з довкіллям, без порушення екологічної рівноваги та

гармонійного розвитку особистості і природи, як рівнозначних цінностей [36, с. 37].

Так, виходячи із викладених вище теоретичних положень визначаємо екологічно мотивовану поведінку старших дошкільників, як систему соціально обумовлених, свідомо керованих дій і вчинків у сфері безпосередньої і опосередкованої взаємодії з довкіллям, що має на меті узгодження потреб суб'єкта з вимогами збалансованого розвитку суспільства. Екологічно мотивована поведінка передбачає знання законів природи; непротиставлення людини і природи; сприйняття природних об'єктів як повноцінних суб'єктів і партнерів взаємодії з людиною; збалансування непрагматичної і прагматичної мотивації у взаємодії з природою.

Сьогодні, на жаль, рівень пізнавальної активності дітей у сфері природи невисокий, діяльність, що пов'язана з доглядом за рослинами, тваринами в куточку природи не приносить їм особливого задоволення, ступінь самостійності у постановці мети та завдань діяльності в природі також є низьким, хоча позитивні емоційні реакції під час прогулянок у природу мають місце і діти помічають красу природи, висловлюються про неї. Проте, починаючи грати в ігри у ролі «квитанцій», «грошей» вони використовують листя дерев [39, с. 389].

Для діагностування рівня сформованості екологічно-мотивованої поведінки у психології пропонується низка методів: спостереження, педагогічні ситуації, індивідуальні бесіди, анкетування. Багато чого можна дізнатися у процесі спостереження, коли дитина навіть і не підозрює, що знаходиться під наглядом. У нагоді стануть індивідуальні бесіди, в процесі яких необхідно зуміти відверто поговорити з дитиною спілкування дітей з природою [20, с. 24].

Концепцію системи роботи з формування екологічно мотивованої поведінки у дітей дошкільного віку можна сформулювати як подання їм доступних знань про живу і неживу природу, виховання емоційно-

позитивного сприйняття природного довкілля та активної позиції щодо охорони та збереження природи через організацію різних видів практичної діяльності дітей [3].

Діти старшого дошкільного віку починають оцінювати свою поведінку, виходячи із засвоєних правил та норм: спершу дотримується вимог щодо поведінки, очікуючи схвалення дорослого, згодом позитивні переживання, які виникають під час додержання норм поведінки, починають сприйматися дитиною як щось саме собою позитивне. Так виникає перша моральна інстанція – «потрібно», що розглядається як початкова форма почуття обов'язку, тобто основний моральний мотив, що безпосередньо керує поведінкою дитини [64, с. 238].

У старшому дошкільному віці з'являються нові риси у довільному характері поведінки і діяльності дітей, а саме старший дошкільник може відмовитися від захоплюючої мети і зайнятися нецікавою для нього діяльністю, керуючись моральними нормами та правилами. Причому робить він це з почуттям радості, задоволення.

Конкретизуючи ці загальні положення щодо проблеми дослідження, доходимо висновку про необхідність вибудовування перед вихованцями певної послідовності, етапності досягнення кінцевої мети формування екологічно мотивованої поведінки – вирішення екологічних проблем, покращення стану довкілля. Співвідношення мотивів і цілей полягає також у тому, що мотив виступає причиною (спонукую) постановки тих чи інших цілей. Як правило, мета діяльності детермінується кількома мотивами [16, с. 13-14]. Зокрема, такий прояв екологічно доцільної поведінки, як ощадливе використання води, може спонукати мотиви: а) збереження запасів прісної води як середовища існування водних організмів; б) економія коштів на оплату водопостачання; в) наслідування способу життя громадян зарубіжних країн; г) виконання вимог батьків тощо. У психології встановлена залежність: що більше мотивів детермінують мету, то більшою є її спонукальна сила [31, с. 63].

Зв'язок мети екологічної поведінки і потреб підкреслюють В. Медведєв, А. Алдашева. Залежно від виду потреб вони виділяють два типи цілей екологічної поведінки: життєві цілі, що забезпечують усі форми фізіологічних механізмів життєдіяльності; цілі, спрямовані на забезпечення соціальних потреб [35].

Етапи впливу екологічного знання на поведінку людини виділяє О. Яницький. Спершу, зазначає дослідник, екологічне знання – це лише деяка «інформація до роздумів». Згодом вона може трансформуватися у цінність, що впливатиме на ієрархію ціннісних орієнтацій особистості. І зрештою, через співставлення «витрати – вигода» або «витрати – благо» виникає деяка норма, що впливає на плани і структури повсякденної поведінки індивіда. Таким чином, етапами переходу знання у поведінку є сприйняття – розуміння (осмислення) – дія [7, с. 68].

Відомий дослідник проблем екологічної освіти і виховання С. Глазачев для визначення сутності поняття «екологічності» спирається на ідею «вписаності» цивілізації і насамперед – технології – у об'єктивні закони природи. Ідея «вписаності» інтегрує досягнення науки, культури і духовності [35]. Вчений зазначає: якщо розглядати «екологічне» як ненанесення техногенної шкоди навколишньому середовищу, то слід розробляти технології утилізації, зменшення негативних наслідків, а згодом – технології оволодіння цими технологіями. Так, на думку вченого, екологічна спрямованість освіти розглядається як дидактичний феномен, як своєрідна ситуація навчальної діяльності, обумовлена не лише включенням до змісту предмета «додаткової» екологічної інформації, але й якісним перетворенням самої пізнавальної діяльності, позиції суб'єкта у цьому процесі, що передбачає формування особистого ставлення до діяльності. Для цього належить створити умови для включення суб'єкта у цю діяльність або хоча б змодельовати цю включеність [34, с. 52].

Однак наявність екологічних знань за відсутності відповідного ставлення до природи не гарантує екологічно мотивованої поведінки

особистості. Саме ставлення визначає характер цілей і мотивів взаємодії з природою, готовність обирати ті чи інші стратегії поведінки, стимулює екологічно доцільні вчинки. Провідними ідеями екологічного виховання є визнання первинності і об'єктивності законів природи; непротиставлення людини і природи; сприйняття людини і природних об'єктів як рівноправних суб'єктів, партнерів взаємодії; збалансованість прагматичної і непрагматичної мотивації взаємодії людини з природою [62, с. 112].

Отже, моральні мотиви є якісно новим типом мотивації, який зумовлює і якісно новий тип поведінки старших дошкільників, зокрема й у сфері природи.

На етапі старшого дошкільного дитинства екологічно мотивована поведінка характеризується наявністю:

- екологічних уявлень, розуміння взаємозв'язків у природі (на основі знань елементів аутоекології, демекології, синекології, соціоекології);

- пізнавальних інтересів у сфері природи, що проявляються в запитаннях дитини про природу, у самостійних спостереженнях, пошуковій діяльності;

- проявів гуманного ставлення до природи, співчуття;

- готовності до самообмеження власних бажань у разі потреби;

- уміння передбачати результати власної поведінки у сфері природи, помічати й оцінювати негативну поведінку однолітків та інших людей;

- здатності до екологічно доречних учинків. Іншими словами, екологічно мотивована поведінка дітей старшого дошкільного віку формується на таких підвалинах:

- доступні знання й уявлення про світ природи та місце людини в ньому;

- усвідомлення необхідності правильного поводження в довкіллі;

- переживання гуманних почуттів, співчуття до природи загалом і до живих істот зокрема [13, с. 97-98].

Екологічно мотивована поведінка старших дошкільників потребує узгодження особистих потреб з екологічними вимогами до діяльності, якою займаються діти, готовності поступитися в разі необхідності своїми бажаннями, відмовитися від справи, коли вона недоцільна з екологічної позиції чи коли потрібно терміново надати допомогу живій істоті. Така поведінка передбачає спирання на моральні норми і правила, що сприяє гармонізації стосунків з природою, установленню екологічно безпечних взаємовідносин старшого дошкільника з довкіллям, відпрацюванню уміння оцінювати вчинки інших людей з позиції моральності щодо природи [40].

Екологічні мотиви – це такі спонуки до діяльності, які виходять із визначення самоцінності природи й усвідомлення необхідності бережного поводження в природному довкіллі, що спрямовують дитину на надання у разі потреби допомоги, уникання нерозумного використання природних ресурсів, намагання вплинути на інших людей, стримуючи негативні впливи на природу [17, с. 84].

У взаємодії з природою діти можуть керуватися також ігровими мотивами (погратися з кошеням), мотивами спілкування (погладити, приголубити, помилуватися), мотивами особистісної зацікавленості (поспостерігати, намалювати, подарувати вирощену самостійно квітку, бажання мати друга).

З цього погляду, екологічно мотивована поведінка – це такі дії та вчинки дитини, які свідчать про здатність прийняти на себе відповідальність за стан природного довкілля в межах середовища життєдіяльності й вікових можливостей. Формування екологічно мотивованої поведінки – це виховання цінностей, потреб, ідеалів у сфері природи безпосередньо під час контактів із природним довкіллям, у різних видах діяльності (гра, досліди, спостереження, природоохоронна праця).

Ефективність формування екологічно мотивованої поведінки залежить від таких чинників:

- створення та правильне використання розвивального екологічного середовища;
- систематичність педагогічного впливу, зокрема й на мотиваційну сферу;
- впровадження інноваційних технологій;
- рівень екологічної культури вихователя, його особистісні риси та готовність до екологічної роботи з дітьми [41, с. 246].

Екологічно мотивована поведінка дітей старшого дошкільного віку зумовлена екологічними мотивами, зовнішніми проявами яких є: самостійні спостереження й досліди, розпитування дорослих про природу, бажання поділитися враженнями про світ природи, передати їх у своїй діяльності (грі, малюванні), бажання спілкуватися з рослинами і тваринами, доглядати за ними, надавати дорослим посильну допомогу в охороні природи.

Отже, екологічно мотивована поведінка – це дії й учинки стосовно природи, у яких дитина дошкільного віку керується власними екологічними уявленнями, знаннями норм і правил поведінки в природі, гуманним ставленням та екологічними мотивами.

1.2. Особливості формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку

Нині актуальним стає питання виховання людини з екологічно спрямованим типом свідомості, що здатна будувати свої відносини з природою в гармонії. Таке виховання має починатися з дошкільного віку, адже саме в цей період закладаються основи культури поведінки дітей у природі, любов і шанобливе ставлення до неї. Психологи доводять: уже старші дошкільнята здатні бачити й розуміти зв'язки у навколишньому світі [27, с. 58].

Щоб визначити саме «екологічно мотивовану поведінку», необхідно звернутися до тлумачення поняття «екологічна культура», яка трактується як

ставлення до природи, що перетворює морально-етичні норми і правила на внутрішнє надбання людини, робить регулятором її поведінки [28, с. 59]. Тоді екологічно мотивована поведінка є поведінкою людини з розвиненою екологічною культурою, це спілкування та взаємодія людини з природним оточенням, що побудовані згідно з морально-етичними цінностями особистості. Якщо моральна (екологічна) норма виступає для людини як чужа зовнішня сила, якій вона підкоряє свої потяги, у мотивації людини панує роздвоєння: людина виконує свій обов'язок, але діє всупереч своєму бажанню. Проте здійснення вчинку, що несе в собі певний моральний (екологічний) зміст, може бути для людини і усвідомленим обов'язком, і водночас безпосередньою потребою – коли суспільно (чи екологічно) значуще стає для неї особистісно цінним. Значення вчинку для особистості і його об'єктивне суспільне значення збігаються або не збігаються залежно від того, чи стає суспільно цінне значущим для особистості. Різне внутрішнє ставлення індивіда до вчинку є завжди і різним ставленням індивіда до норм, що фіксують об'єктивно моральний зміст поведінки [53, с. 76].

Безпосередньо процесу формування екологічно мотивованої поведінки варто звернути увагу на те, як діти проявляються у постановці завдань, які розв'язують, у вибірковості до пропонованих їм завдань, у різній мірі активності, наполегливості і послідовності, які вони виявляють у їх вирішенні, відстоює право на своє рішення, домагається його втілення у життя [65, с. 34-35]. Ці положення конкретизують відомі дослідники екологічної психології С. Дерябо, В. Ясвін: суб'єктивне ставлення до певних природних об'єктів поряд з екологічними уявленнями складає основу вибору особистістю тих чи інших стратегій взаємодії з природними об'єктами [17, с. 89].

Отже, формування екологічно мотивованої поведінки має передбачати створення умов, сприятливих для прояву і утвердження у дошкільників екологічних цінностей, ідеалів, намірів, мотивів. У мотивації виокремлюють процесуальний і результативний компоненти. У формуванні екологічно

мотивованої поведінки основна увага звернена на результативний складник, оскільки процесуальний компонент у екологічній діяльності не завжди є привабливим (наприклад, сортування сміття). Він, з одного боку, пов'язаний з окресленням далеких перспективних цілей (збереження природних ресурсів, покращення довкілля), а з іншого – з прийняттям суб'єктом проміжних цілей і завдань у ході самої діяльності, що у свою чергу мобілізують енергію особистості [23, с. 9].

Конкретизуючи ці загальні положення щодо проблеми дослідження, доходимо висновку про необхідність вибудовування перед вихованцями певної послідовності, етапності досягнення кінцевої мети формування екологічно мотивованої поведінки – вирішення екологічних проблем, покращення стану довкілля. Співвідношення мотивів і цілей полягає також у тому, що мотив виступає причиною (спонукою) постановки тих чи інших цілей. Як правило, мета діяльності детермінується кількома мотивами [16, с. 13-14]. Зокрема, такий прояв екологічно доцільної поведінки, як ощадливе використання води, може спонукати мотиви: а) збереження запасів прісної води як середовища існування водних організмів; б) економія коштів на оплату водопостачання; в) наслідування способу життя громадян зарубіжних країн; г) виконання вимог батьків тощо. У психології встановлена залежність: що більше мотивів детермінують мету, то більшою є її спонукальна сила [31, с. 63].

Головним пріоритетом екологічної освіти дошкільнят є процес, що поєднує екологічне навчання, екологічне виховання, екологічний розвиток (формування особистісних якостей, базових цінностей). Такий підхід, на переконання дослідників, орієнтує на формування екологічної свідомості особистості – здатності усвідомлювати взаємозв'язки у природних середовищах існування, прогнозувати наслідки їх порушення, прагнення до екологічно доцільної діяльності у природному довкіллі (Н. Горопаха [12], Н. Лисенко [32], С. Ніколаєва, З. Плохій [45], О. Соцька та ін.).

Загальновідомо, що дорослий для дошкільника є зразком для наслідування, отже, ті оцінки, вимоги, якими керується дорослий, дитина поступово засвоює і вони стають її власними. До кінця дошкільного віку дитина починає оцінювати власну поведінку з позиції тих правил та норм, які вона засвоїла, соціалізувавшись у суспільстві. Це також стає поступово важливим мотивом її поведінки. Дитина старшого дошкільного віку може відмовитися від захоплюючої мети і зайнятися нецікавою для неї діяльністю, керуючись моральними мотивами. Причому робить це з почуттям радості, та задоволення. Отже, моральні мотиви є якісно новим типом мотивації, який зумовлює і якісно новий тип поведінки [10, с. 324].

У моральних почуттях бачимо стійке ставлення людини до навколишнього світу. Вони мотивують дії дитини у природі, сприяють усвідомленню нею сталих норм і правил поведінки. Формування моральних почуттів залежить від вольової діяльності дитини, від її уміння долати труднощі на шляху до наміченого. Вони пов'язані з практичною діяльністю дітей, спрямованою, зокрема, на створення сприятливих умов для життя рослин, хатніх тварин. Вихователям валиво навчити дітей помічати, коли рослині погано, коли тварина сумує і коли їй добре [59].

У процесі формування екологічно мотивованої поведінки ця залежність трансформується у вимогу урізноманітнення і розширення спектра мотивів, що спонукатимуть школярів до здійснення відповідних вчинків. Принципове значення у дослідженні мають механізми цілеутворення (цілепокладання). Цілепокладання може здійснюватися двома основними шляхами: прийняття суб'єктом цілей, поставлених іншими; самостійна постановка цілей. Важливо, що коли особистість самостійно ставить перед собою мету, то вона схильна наполегливіше просуватися до її досягнення, ніж у випадку, коли мета задана ззовні. Проте, у разі виникнення труднощів, ускладнень суб'єкт може самостійно змінити мету або й відмовитись від неї [23, с. 16-17].

Зупинивши свій вибір на одній з них, людина здійснює чималу роботу щодо усвідомлення привілеїв тієї потреби (або їх системи), задоволення якої

для неї найбільш значуще [58, с. 256]. Мотиваційний процес тісно пов'язаний з емоційним, а емоції у свою чергу – з потребами. Зв'язок цей знаходить своє відображення у тому, що емоція передусім своєрідно обслуговує ту чи іншу потребу, спонукаючи до дій, необхідних для її задоволення [62, с. 218]. Визначаючи головну лінію поведінки, емоції виконують подвійну роль: спонукають до дії, виступаючи в якості оцінки певних явищ; стають мотивами активності, виступаючи в якості самостійних цінностей [18, с. 522].

У спілкуванні з природним довкіллям старші дошкільники вступають у взаємодію з рослинами, тваринами, явищами природи. У них збагачується емоційна сфера, відбувається становлення особистості. Спілкування з природним довкіллям спільно з дорослими допомагає дітям оволодівати емоційною регуляцією поведінки, засвоювати її еталони. Спілкування дитини з об'єктами природи надає яскравого емоційного забарвлення повсякденному життю, збагачує її досвід пізнання інших та самопізнання, формує співчуття до живої істоти, бажання турбуватися про неї, радість та захоплення від взаємодії з природою, тобто позитивну мотивацію по відношенню до природи [32, с. 134].

Праця у природі є більш ефективним методом виховання, коли виникає за власним бажанням дітей, вона не повинна бути роботою, яку слід виконувати тому, що так звелів дорослий. Вона має стати джерелом задоволення моральних, емоційних та інтелектуальних потреб дітей [59].

Не можна нехтувати ігровим методом. Екологічні ігри та завдання дають дитині змогу відчувати себе частиною природи, реагувати на проблеми, викликають бажання допомогти природі, захистити їх від небезпеки. Сюжетні ігри з екологічним змістом допомагають дітям познайомитися з діяльністю людей, які досліджують стан природи та охороняють її.

Чільне місце у системі роботи з формування у старших дошкільників екологічно мотивованої поведінки мають займати проблемно-пошукові методи, розв'язання проблемних завдань, досліді, порівняльні спостереження, моделювання, проблемно-ігрові ситуації [34, С. 5].

У практиці роботи дошкільних навчальних закладів досить ефективно використовується метод проекту – це метод практичної цільової дії. Старші дошкільники можуть бути активними учасниками екологічних проектів («Книга скарг і пропозицій», «Первоцвіти», «Бережімо воду» та ін.).

Діти мають знати, що оточуюча жива та нежива природа під впливом людської діяльності страждає. Людина, втручаючись в життя природи, може порушувати її зв'язки, впливати на кількість рослин і тварин. Дітей необхідно знайомити з заходами природоохоронної роботи (снігозатримання, розчищення забруднених водойм, охорона рідких ландшафтів та ін.) [59].

Досвід свідчить, що до змісту екологічного виховання дошкільників можна вводити досить складні природоохоронні теми: «Охорона води, повітря, ґрунту», «Охорона рідкісних видів рослин і тварин», «Вплив діяльності людини на навколишнє середовище», «Правила поведінки в природі».

Важливо підвести дітей до усвідомлення того, що всі природні ресурси є компонентами життєвого середовища різних живих істот. Показниками культури взаємодії дітей дошкільного віку з природою є екологічні уявлення, уміння встановлювати причинні зв'язки в природі; інтерес до об'єктів та явищ природного світу, емоційні реакції на порушення їх використання, оціночні судження про них; бажання дотримуватися норм та правил поведінки у довкіллі, спрямованих на збереження цінності природного світу та готовність і бажання розповісти про ці правила іншим [35].

Важливою умовою формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку є підсилення мотиваційного компоненту. Це означає, що, використовуючи різноманітні методи, вихователь має дбати про те, щоб діти, виконуючи ту чи іншу діяльність, розуміли мету і передбачали її результати.

У моральних почуттях проявляється стійке ставлення дитини до навколишнього світу. Вони мотивують дії дитини в природі, сприяють усвідомленню сталих норм і правил поведінки. Формування моральних

почуттів залежить від вольової діяльності дитини, від її вміння долати труднощі на шляху до наміченого, вони пов'язані з практичною діяльністю, спрямованою, зокрема, на створення сприятливих умов для життя рослин, домашніх тварин. Необхідно вчити дошкільників розуміти, коли рослині погано, коли тварина сумує і коли їм добре [16, с. 36].

Ці ідеї не є новими в педагогіці. Італійський педагог М. Монтесорі зазначала: для того, «щоб сприяти зміні поведінки дитини й перетворенню її відхилень на норму, слід давати розуму дитини «інтелектуальну їжу» та надавати їй можливості самостійно діяти в розвивальному предметно-просторовому середовищі з матеріалами, які дозволяють здійснювати самоконтроль помилок [39, с. 410].

Доглядаючи за живими істотами, дитина краще розуміє й цінує турботу про саму себе, є попередливою, бачить наслідки своєї старанності чи неохайності. Так відбувається самовиховання – дисципліна природних наслідків. Діти вчаться терпляче чекати, наприклад, у процесі спостереження за чарівністю природи. Через це при будинку дитини має бути сад із городом, розбитий на грядки для кожної дитини» [3, с. 123].

Найбільш важливими принципом у формуванні екологічно мотивованої поведінки є принцип гетерогенності екологічної діяльності, який полягає у педагогічній доцільності залучення дитини до максимально різноманітної діяльності, пов'язаної зі світом природи [61, с. 58] та принцип культуродоцільності, який передбачає оволодіння основами екологічної культури, набуття особистісного утворення - екологічної вихованості, яка проявляється у свідомості, діяльності, поведінці, в емоціях та почуттях [37, с. 18].

Формування особистості відбувається в діяльності, отже, формування екологічно мотивованої поведінки, на наш погляд, слід починати з включення дітей в різні види діяльності в природі. Основне завдання кожного педагога - виховати у дошкільників прагнення виконувати хоча б

найпростіші, але конкретні дії для збереження навколишньої природи і навчити їх цього.

Значна роль у вирішенні цих завдань має надаватися спостереженням для визначення стану рослини чи тварини за її зовнішніми ознаками. Набувши компетентності, діти свідомо долучаються до практичної діяльності щодо створення їм необхідних умов. До того ж спостереження у природі мають сильний вплив на емоційну сферу дитини та на виховання її почуттів [35].

Естетично-екологічний підхід однаковою мірою актуалізує когнітивну, чуттєво-емоційну, мотиваційно-діяльнісну сфери дитини, запускаючи тим самим механізм цілісного пізнання нею природного довкілля. Доцільність застосування цього підходу зумовлена і віковими особливостями дітей дошкільного віку, їхньою високою чутливістю до краси природи, здатністю емоційно відгукуватися на її прояви, прагненням до художньо-творчої діяльності в природі чи її засобами [48].

Згідно з окресленим підходом, розвиток суб'єктно-етичних відносин між дитиною і природою відбувається за умови накопичення цінностей, емоцій-них переживань емпатійного характеру та образної оцінки її гармонії. Автор підходу Г. Тарасенко наголошує, що спеціально організована педагогом діяльність дитини в природі сприяє розвитку стійкого позитивного ставлення до неї.

Середовищний підхід в еколого-природничій освіті передбачає педагогічно доцільну організацію еколого-розвивального простору дитини та побудову на цій основі системи педагогічних взаємин з нею. При цьому важливим є позитивне сприйняття дитиною цього середовища, що можливе за умови її залученості в процес його створення та вдосконалення (Н. Горопаха [14], О. Кононко, К. Крутій [29], Н. Лисенко [32], Л. Лохвицька, З. Плохій [44], Н. Рижова, Г. Тарасенко та ін.).

Нині цілком очевидно, що формування в дошкільників природничо-екологічної компетентності неможливе поза межами діяльнісного підходу,

який виводить процес пізнання на практичний рівень, сприяє формуванню в них досвіду екологічно мотивованої діяльності в природному довкіллі.

Ґрунтуючись на висновках психологів про виняткову роль активності людини у пізнанні й творчому перетворенні довкілля, розвитку психіки індивіда, учені наголошують, що первинними у проектуванні й організації освітнього процесу є *діяльність* і дії, задані змістом освіти. Отже, категорія діяльності – центральна у відносинах людини з навколишнім світом та у становленні особистості (Г. Беленька [7], Н. Лисенко [32], З. Плохій [45], Н. Яришева [65] та ін.).

В основі *інтегрованого підходу* лежить ідея цілісного пізнання природного довкілля, що ґрунтується на гармонійному поєднанні раціонального й чуттєвого, теоретичного і творчо-дієвого його осягнення, інтегрує різні напрями розвитку дитини. Важливість реалізації зазначеного підходу формуванні екологічно мотивованої поведінки дошкільників пояснюється інтегрованим характером екологічних знань, які охоплюють елементи знань з біології, географії, хімії, фізики, а також медичні, валеологічні, економічні, правові; всебічним впливом екологічної освіти на розвиток дитини; особливостями організації життєдіяльності малят в умовах дитячого садка. Таким чином, інтегрований підхід забезпечує цілісність освітнього процесу, сприяє створенню умов для застосування дітьми набутих знань у різних видах діяльності (Г. Беленька [7], Н. Гавриш, В. Ільченко, І. Кіндрат, О. Кононко, К. Крутій [29], Н. Лисенко [32], З. Плохій, Т. Пушкарьова, Г. Тарасенко та ін.).

Як показує теорія і практика еколого-природничої освіти дошкільників, усі окреслені підходи здатні гармонійно співіснувати і взаємодіяти задля реалізації мети по формуванню екологічно мотивованої поведінки старших дошкільників – формування системи наукових знань, поглядів, переконань, які закладають основи відповідального та дієвого ставлення до навколишнього природного середовища., усвідомлення виняткової цінності природи та себе самої як її частини, здатності до співжиття з нею на засадах

моральності та екологічної культури [35]. Досягнення поставленої мети потребує виконання таких основних завдань екологічної освіти дошкільнят:

1. Розвиток естетичного відчуття світу дошкільнят.
2. Розвиток уявлень про взаємозв'язки у природі.
3. Засвоєння елементів екологічної культури.
4. Засвоєння перлин народної мудрості про дбайливе ставлення до природного оточення.
5. Виховання справжньої любові до природи, бажання піклуватися про рослини і тварин, різко негативне ставлення до їх знищення.
6. Стимулювання допитливості та зацікавленість у пізнанні природи.
7. Формування навичок культурної поведінки у дошкільній [59].

Для досягнення поставленої мети необхідним є створення таких педагогічних умов як:

- Забезпечення логічної організаційної взаємопов'язаності інноваційних підходів, системного їх використання у формуванні природничо-екологічної компетентності дошкільнят.
- Створення розвивального середовища, сприятливого для творчого самовираження особистості дитини в освітньому процесі.
- Стимулювання дітей до розв'язання практико-орієнтованих завдань екологічного спрямування засобами інноваційних технологій [32, с. 163].

Згідно із сучасними вимогами, роботу з дітьми слід здійснювати у трьох напрямках.

- 1) формування у дітей емоційно-чуттєвої та ціннісно-орієнтувальної основи пізнання природи;
- 2) засвоєння ними еколого-природничих знань та первинних умінь застосовувати ці знання у процесі розв'язування практикоорієнтованих завдань;
- 3) набуття дітьми досвіду екологічно доцільної діяльності в природі.

Якнайкраще реалізувати завдання першого напрямку дають можливість *естетико-екологічний* та *середовищний* підходи, що забезпечують набуття

дітьми досвіду емоційно-чуттєвих переживань у процесі спілкування з природою; розвиток сенсорних відчуттів та сприймання природи; збагачення естетичних вражень дітей; створення умов для виникнення у них емоційно-оцінних реакцій на явища і об'єкти природи. А тому доречним тут є використання таких інноваційних методів і прийомів роботи, як методи художньої репрезентації природних об'єктів, екологічних асоціацій, прийоми екологічної рефлексії, метафоризації, суб'єктифікації, екологічної емпатії [42, с. 176].

Під час ознайомлення з природним об'єктом з метою створення у дитини яскравого образу варто звернути увагу на його естетичну привабливість, викликати емоційне переживання від споглядання його краси і захоплення нею, адже сила впливу на свідомість людини естетичної емоції надзвичайна. Цьому сприятиме створене педагогом естетико-виховне середовище з наскрізним «вплітанням» ситуацій милування природою в канву різноманітної естетичної діяльності дошкільнят під час спостережень, прогулянок, екскурсій тощо.

Конструювання естетико-виховного середовища передбачає також активізацію дитячої творчості на теми природи (наприклад, створення аплікацій з природного матеріалу, лепбуків, композицій у стилі «ленд-арт» тощо), що допоможе педагогові сформувати ціннісне ставлення вихованців до довкілля [40].

Другий напрям роботи буде ефективним у межах *діяльнісного, середовищного та інтегрованого підходів*, які забезпечуватимуть цілісність природничих уявлень дошкільнят, сприятимуть їх виходу в площину практичної діяльності. А тому важливу роль на цьому етапі роботи відіграють технології експериментально-дослідницької та ігрової діяльності, які допомагають пробудити інтерес до природи, захопити процесом пізнання.

Надзвичайно дієвими засобами формування еколого-природничих знань дітей вважаємо також інтегровані технології. Вони дають можливість вивести дітей на глибинний рівень осмислення природних процесів і явищ,

сформувати цілісне бачення картини світу. Зокрема, це технології, що вдало поєднують пізнання природи з мовленнєвим розвитком (використання авторської казки у формуванні екологічної культури дітей дошкільного віку (Г. Беленька [7], Т. Науменко), з художньо-творчим (використання пейзажного живопису у формуванні естетичного ставлення до природи (Г. Беленька, О. Половіна), з фізичною культурою та валеологічною освітою («Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей» (М. Єфименко), технологія досягнення рівноваги між особистістю і соціоприродним середовищем засобами ботмерівської гімнастики (Н. Пахальчук та ін.), з логіко-математичним розвитком тощо.

Робота з формування екологічно мотивованої поведнки дітей обов'язково має базуватися на широкому використанні можливостей еколого-розвивального середовища закладу, елементами якого є куточок живої природи, екологічна кімната (еколого-дослідницький центр), дослідницька лабораторія, зимовий сад, ділянка дошкільного закладу. Пізнання природи в умовах еколого-розвивального середовища відбувається в активній діяльності під час проведення щоденних і цільових прогулянок, екскурсій, трудових операцій, екологічних акцій з використанням спостережень, ігор, обговоренням проблемних ситуацій природоохоронного характеру тощо), коли діти навчаються бережно ставитися до об'єктів природи, створювати умови для гармонійного співіснування з ними [40].

Третій напрям реалізується у межах усіх зазначених *інноваційних підходів* засобами методів і технологій, основу яких складають практичні та поведінкові компоненти. До них, зокрема, належать проектна технологія, праця в природі, а також різні форми виховної діяльності природоохоронного характеру в умовах еколого-розвивального середовища дитсадка.

Сучасна психолого-педагогічна наука гнучко реагує на зміни пріоритетів в ознайомленні дошкільнят з природою, розробляючи нові орієнтири, пропонує інноваційні підходи до організації освітнього процесу. Цілком очевидно, що кожен із заявлених підходів можна розглядати

як самоцінний, однак, застосовувані разом, вони підсилюють дію один одного, дають змогу комплексно впливати на особистість дитини, сприяють формуванню в неї стійкої екологічної позиції, що відображається у прагненні оберігати природу, примножувати її багатства [42, с. 188].

Розвиток основ екологічної культури у дітей старшого дошкільного віку передбачає формування екологічного мислення і відповідної діяльності. Для реалізації цих цілей і завдань необхідно спиратися на наступні принципові положення: єдність інтелектуального та емоційного сприйняття природного середовища, практичну діяльність по її поліпшенню.

Вихователі дитячих садків повинні самі мати відповідну екологічну підготовку з тим, щоб на емоційній основі (любов до свого краю, місту, селищу, дитячому садку) вибудовувати екологічна свідомість [40].

Активна життєва позиція формується в дії. Тому зміст освіти педагогів має включати такі компоненти як:

- система знань про взаємодію суспільства і природи;
- ціннісні екологічні орієнтації;
- систему норм і правил ставлення до природи;
- вміння і навички з її вивчення та охорони.

Тільки при такому підході можна сподіватися на успіх у формуванні екологічної свідомості та основ екологічної культури, виховання у них відповідальності за стан природного середовища, а також екологічно мотивованої поведінки. При здійсненні безперервного процесу екологічної пізнавальної діяльності дітей-дошкільників, перед педагогами постають завдання:

- визначення предмета, змісту та специфіки екологічного розвитку дітей;
- побудова системи та виділення провідних методів;
- зміна характеру підготовки кадрів вихователів для опанування ними основ екологічних знань і методів екологічного виховання та екологічної культури дітей;

- розробка навчально-наочних посібників з урахуванням завдань розвитку пізнавальної діяльності і втілення в життя гуманістичного підходу;
- розробка теоретичного і практичного підходу для організації процесу формування основ екологічної культури в дитячому садку [35].

Дошкільне дитинство дає дитині можливість тісно спілкуватися з природою і сприймати яскраві враження під її впливом. Успіх в активному пізнанні світу природи, складних взаємодій в кожному природному співтоваристві, їх зміни, причини порушення і шляхи подолання, може бути забезпечений при використанні різних форм роботи, спрямованих на процес розвитку основ екологічної культури старших дошкільників. Використовуються і різні методи навчання (наочні, практичні, словесні).

Методи навчання – це способи спільної діяльності вихователя і дітей (культурні практики), в ході якої здійснюється формування знань, умінь і навичок, а також виховання ставлення до навколишнього світу [58, с. 144].

До наочних методів відносяться: спостереження, розгляд картин, демонстрація моделей, кіно-і діафільмів. Наочні методи з найбільшою повнотою відповідають можливостям пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку. Дозволяють сформувати у них яскраві, конкретні уявлення про живу і неживої природі [48].

Практичні методи – це гра, елементарні досліди й моделювання. Їх застосування дозволяє уточнювати уявлення дітей, поглиблювати їх, приводити отримані знання в систему, вправляти дітей у застосуванні отриманих знань.

Словесні методи – це розповіді вихователя і дітей, читання художніх творів, бесіди. Словесні методи використовуються для розширення знань дітей про природу, для їх систематизації і узагальнення, допомагають формувати у дошкільнят емоційно-позитивне ставлення до природи.

У роботі з розвитку екологічної культури дошкільнят необхідно використовувати різні методи в комплексі, правильно поєднувати їх між

собою. Вибір методів визначається віковими можливостями дітей, а також характером виховно-освітніх завдань [64, с.118].

Можливість чуттєвого пізнання, накопичення відомостей про рослини, тварин, явища неживої природи спостереження висуває в розряд найбільш значущих методів. Спостереження – це спеціально організоване, цілеспрямоване, більш або менш тривале і планомірне, активне сприйняття дітьми об'єктів і явищ природи. Метою спостереження може бути засвоєння різних знань – встановлення властивостей і якостей, структури і зовнішньої будови предметів, причин зміни і розвитку об'єктів (рослин, тварин), сезонних явищ. З допомогою спостереження дитина пізнає не тільки зовнішні параметри об'єктів природи (забарвлення, будова, запах і ін), але й зв'язок із середовищем. Спостереження найчастіше використовується у повсякденному житті у формі циклів, що включають ряд різних за змістом спостережень за одним і тим же об'єктом. Як компонент спостереження включається і інші форми роботи: безпосередньо освітня діяльність, екскурсії, прогулянки, акції [48].

Спостереження важливо ще й тим, що воно лежить в основі різних видів діяльності. Спрямованих на пізнання або практичного перетворення природи (праця по догляду за рослинами і тваринами, продуктивна діяльність та розповіді дітей на основі враження, огляд об'єктів природи, заповнення календарів і ін). Тому складання циклів, підбору прийомів для їх проведення приділяється особлива увага. Спостереження на екологічних прогулянках і екскурсіях, спеціально розроблені ігри з природними матеріалами дозволяють сформувати у дошкільнят мотивацію до навчальної діяльності. Можна сказати, що формування у дошкільнят почав екологічної культури в першу чергу ґрунтується на спостереженні [1, с. 52].

Не менш важливим методом розвитку основ екологічної культури дітей є слово, його правильне використання в різних формах роботи з дітьми, насамперед – читання різної літератури (найчастіше неодноразове), спрямованої на пізнання явищ живої і неживої природи, на ознайомлення

дітей з явищами пристосованості тварин і рослин до середовища існування. Питання до текстів, пояснення вихователя, переказ дітей, бесіда про прочитане – все це різні форми мовленнєвої діяльності, які дають змогу дітям зрозуміти нову інформацію і виявити своє розуміння частіше усього недоступних для спостереження явищ природи, їх взаємозв'язки та взаємозалежності між собою. Можна виготовляти з дітьми саморобні «екологічні книги». У зміст цих книжок можуть входити ілюстрації дітей про самих різних явищах природи, які їх вразили. Можна також ілюструвати розповіді і казки про природу і її закономірності. Наприкінці року діти можуть демонструвати ці книги як результат спільних зусиль, колективно-придбаного інтересу до явищ природи.

Виготовлення ілюстративно-наочного матеріалу в роботі з виховання екологічної культури дітей допомагає закріплювати та уточнювати уявлення дітей, отримані в ході безпосереднього сприйняття природних явищ. З допомогою ілюстраційно-наочного матеріалу вдається успішно узагальнювати і систематизувати знання дітей.

Для того щоб знання дітей про природу були усвідомленими, можна використовувати нескладні досліди. Дослід – це спостереження, яке проводиться в спеціально організованих умовах. Опытническая діяльність сприяє формуванню у дітей пізнавального інтересу до природи, розвиває спостережливість, розумову діяльність. Досліди мають велике значення для усвідомлення дітьми причинно-наслідкових зв'язків: уточнюються знання про властивості і якостях об'єктів природи (про властивості снігу, води, про їх зміни тощо) [48].

Процес пізнання навколишнього світу непростий для дитини. Починається він з чуттєвого сприйняття. Однак багато явищ природи неможливо сприймати безпосередньо. Часто на основі чуттєвого пізнання потрібно «побудувати» в дитячій свідомості абстрактне, узагальнене уявлення про об'єкт цілому або явище природи, скласти схему досліджуваного явища. Успішно вирішити ці завдання допомагає метод

моделювання. Він розглядається як спільна діяльність вихователя і дітей з побудови (вибору або конструювання) моделей. Мета моделювання – забезпечити успішне засвоєння дошкільниками знань про особливості об'єктів природи, їх структурі, зв'язках і відносинах, що існують між ними [29].

Безпосередньо освітньої діяльності, на екскурсіях і прогулянках, у повсякденному спілкуванні з дітьми педагоги часто використовують розповіді про природу. Розповідь – вид творчої діяльності вихователя, вимагає нього певних знань про природу, спостережливості, вміння зіставляти явища природи, роздумувати над ними. Важлива виразність мовлення. Основна мета цього методу – створити у дітей точне, конкретне уявлення про спостережуваний в даний момент або бачене раніше об'єкт, явищі природи. Дуже важливо враховувати інтереси дітей. Поряд з розповідями у процесі розвитку екологічної культури у дітей використовується такий метод як – бесіда. Бесіда використовується вихователем з різними дидактичними цілями:

- для збудження дитячого інтересу до майбутньої діяльності;
- для уточнення, поглиблення, узагальнення та систематизації знань дітей про природу, формування ставлення до природи.

Бесіди, в залежності від дидактичних цілей, бувають наступних видів:

1. Настановна бесіда – допомагає актуалізувати наявний досвід, для встановлення зв'язку між майбутньою діяльністю і знаннями, отриманими раніше.
2. Евристична бесіда – встановлення причин різноманітних явищ природи за допомогою міркувань, встановлення істини.
3. Підсумкова бесіда – використовується для систематизації і узагальнення знань дітей про природу [35].

Велике освітнє значення для формування екологічної культури має праця дітей в природі. Він розширює кругозір дітей, створює сприятливі умови для вирішення різних завдань. Діти на практиці встановлюють

залежність стану рослин і тварин від задоволення їх потреб, дізнаються про роль людини в природі. Праця у природі сприяє розвитку у дітей спостережливості, допитливості. Самостійний або спільний з дорослими праця в куточку природи, на ділянці закладу дошкільної освіти по підтриманню необхідних умов для життя тварин і рослин дозволяє придбати дітям правильні способи і вміння взаємодії з природою, тобто долучатися до творчого процесу [50, с. 211-212]. Індивідуальні прояви дітей в практичній діяльності - це показник ступеня їх екологічної культури та екологічної вихованості. В організації будь-якої праці в природі – спільного (вихователя і дитини), планових чергувань у куточку природи, колективного на ділянці та ін. - необхідно чітко виділення трьох етапів:

1) огляд-спостереження живих об'єктів, виявлення їх стану і самопочуття, відсутніх умов для повноцінного життя і необхідних трудових операцій (виявити необхідність трудових операцій);

2) трудова діяльність у тому наборі і обсязі, які були визначені при огляді;

3) заключне спостереження, що дозволяє оцінити повноцінність середовища проживання для живих об'єктів (дати дитині відчуття задоволення від своєї праці, отримати позитивні емоції від виконаної роботи).

Величезне значення у розвитку екологічної культури дошкільників відводиться грі як провідному виду дитячої діяльності. Ця тема важлива і цінна з цілого ряду причин:

– гра збагачує і розвиває особистість, тому вона повинна широко використовуватися у формуванні основ екологічної культури дітей, як і в інших сферах;

– гра приносить радість дитині, тому пізнання природи, спілкування з нею, будуть особливо ефективні;

– гра, в певному сенсі протилежна взаємодії з живою природою: вона передбачає рухову активність дитини, практичні маніпуляції з предметами і

іграшками, у той час як увага до природних об'єктів вимагає зосередженості і на першому етапі виключає всяку практичну діяльність. Можливо, тому гра мало представлена в традиційною методикою ознайомлення дітей з природою. А адже використовуючи ігри з правилами (рухливі, дидактичні, словесні), можна добре закріпити у дітей отримані уявлення про природу, вправляти у їх використання [Там само, с. 214-215].

У розвитку основ екологічної культури також слід використовувати сюжетно-рольові ігри, так як їх складові компоненти (сюжет, ролі, рольові дії і слова, уявна ситуація, іграшки і атрибутика та багато іншого) можна використовувати при ознайомленні дітей з об'єктами живої і неживої природи, їх взаємозв'язком. У процесі розвитку екологічної культури дошкільнят можна включати ігрові навчальні ситуації - спеціально продумані з позицій завдань навчання короткі сюжетно-рольові ігри. Особливо ефективні ігрові ситуації з героями відомих казок, оповідань. При створенні ігрових ситуацій слід спиратися на типову поведінку персонажів, як би продовжуючи їх життя в звичних умовах [48].

Також особливу увагу слід приділяти такій формі роботи, як безпосередньо освітня діяльність (БОД). Даний вид діяльності буває комплексного, первинно-ознайомлювального, поглиблююче-пізнавального та узагальнюючого типу. У дітей формуються узагальнені уявлення про явища природи, розуміння взаємозв'язків у природі.

На первинно-ознайомлювальних заняттях діти набувають відомості про різноманітні конкретних явищ природи. Діти здобувають важливі розумові навички: вміння аналізувати, порівнювати, виділяти характерні особливості рослин і тварин. Дошкільнята засвоюють систематизовані знання про закономірні явища природи. І це дає значний ефект у розумовому розвитку дітей, зокрема, у розвитку мислення.

Зміст поглиблююче-пізнавальних занять спрямоване на виявлення і показ дітям причинного зв'язку між рослинами, тваринами і зовнішнім середовищем, з якої вони нерозривно зв'язані завдяки своїм потребам.

Узагальнюючі заняття проводяться з метою формування узагальнених уявлень про однотипних об'єктах або однорідних явищах природи. Ставиться задача виділити комплекс істотних і характерних ознакою об'єктів. Важливим компонентом узагальнюючих занять є використання наочних опор (натуральних предметів, муляжів, картин тощо) [41, с. 174].

Комплексний тип занять є важливим для особистісного розвитку старших дошкільників. У занятті на одну тему можуть бути об'єднані різні завдання і різні види діяльності. Комплексні заняття мають свої «сильні» сторони:

- 1) діти пізнають явища з різних позицій;
- 2) відбувається часта зміна діяльності;
- 3) одночасно вирішуються завдання інтелектуального, морального, естетичного, екологічного розвитку дітей [Там само, с. 181].

Екскурсії – один з основних видів занять і особлива форма організації роботи з розвитку екологічної культури у дітей. За своїм змістом, екскурсії можна розділити на два види:

1. Природознавчі (пізнавальні) екскурсії в парк, ліс, на річку, луг.
2. Ознайомлення з працею дорослих екскурсії в поле, у садок, на город і т.п.

Перевага екскурсій в тому, що вони дозволяють в природній обстановці познайомити дітей з об'єктами і явищами природи. На екскурсіях діти знайомляться з рослинами, тваринами і, одночасно, з умовами їх проживання, а це сприяє утворенню первинних уявлень про взаємозв'язки і взаїмозалежностях в природі. Екскурсії сприяють розвитку спостережливості, виникненню інтересу до природи. Також екскурсії відіграють велику роль в естетичному вихованні дітей, сприяють зміцненню здоров'я дітей і т.д. [49, с. 302].

Новою формою розвитку екологічної культури у старшому дошкільному віці можна вважати природоохоронні акції, в яких беруть участь співробітники дитячого саду, старші дошкільнята та їх батьки. Акції -

це суспільно значущі заходи, спрямовані на збереження об'єктів природи, покращення умов життя людей. Це комплексні заходи, у яких задіяні різні методи роботи. Їх значення в розвитку екологічної культури надзвичайно велика: участь в реальних практичних справах, що виходять за межі життя дитячого садка, впливає не тільки на свідомість дітей, але і на свідомість навколишнього населення [Там само, с. 304].

Можливості дошкільного періоду становлення почав екологічної культури велике, їх реалізація цілком пов'язана з змістом і методами екологічного виховання дітей.

Використання різних форм і методів у розвитку основ екологічної культури старших дошкільників розвиває інтелект дітей: безперервно розширюється кругозір, розвиваються сенсорика і спостережливість, діти вчаться встановлювати зв'язки залежності, виявляти причини і слідства; отже, процес виховання екологічної культури забезпечує всебічний розвиток особистості дитини.

Висновок до першого розділу

Отже, як бачимо, екологічне виховання як складник формування особистості є актуальною педагогічною проблемою, що має велике і потребує пошуку ефективних шляхів розв'язання в усіх ланках освіти. Екологічну освіту можна визначити як систему послідовного неперервного формування екологічної культури людини, що здійснюється через соціалізацію особистості в процесі навчання, виховання, самоосвіти, набуття життєвого досвіду. Тому, конкретизуючи та вивчаючи поняття «екологічно мотивованої поведінки» дітей старшого дошкільного віку нами було розглянуто та досліджено такі категорії як «екологія», «мотивація» та «поведінка», які є складовими досліджуваного нами поняття.

Розкриваючи історію вивчення питання формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку у науковій літературі нами було встановлено, що дане поняття вивчалось в таких

аспектах як формування екологічної компетентності, екологічної культури, ціннісного ставлення до природи, екологічно мотивованої поведінки дітей дошкільного віку. У ході дослідження екологічно мотивованої поведінки дітей дошкільного віку нами було встановлено, що значущим є взаємозумовленість мотивів і цілей, де ціль, як усвідомлений, запланований результат діяльності, модель майбутнього продукту діяльності виступає мотиваційним фактором дії.

У процесі визначення мети та завдання формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку нами було окреслено процесуальний, середовищний та інтегративний підходи в екологічній освіті старших дошкільників. Виходячи з аналізу даних підходів метою формування екологічно мотивованої поведінки старших дошкільників було визначено формування системи наукових знань, поглядів, переконань, які закладають основи відповідального та дієвого ставлення до навколишнього природного середовища., усвідомлення виняткової цінності природи та себе самої як її частини, здатності до співжиття з нею на засадах моральності та екологічної культури. Дана мета реалізується виконанням таких завдань як розвиток естетичного відчуття світу дошкільнят; розвиток уявлень про взаємозв'язки у природі; засвоєння елементів екологічної культури; виховання справжньої любові до природи, бажання піклуватися про рослини і тварин, різко негативне ставлення до їх знищення; стимулювання допитливості та зацікавленості у пізнанні природи та формування навичок культурної поведінки у довкіллі.

РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО МОТИВОВАНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Особливості підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до викладання предметів природничого циклу

У зв'язку з потребами модернізації сучасної системи освіти, актуальною є потреба в пошуку нових шляхів та підходів до розуміння проблеми екологічної освіти дітей дошкільного віку й підготовки кваліфікованих фахівців у галузі дошкільної освіти, вироблення у них стійкої мотивації до виховання у дітей любові до природи та озброєння майбутніх вихователів знаннями необхідними для викладання предметів природничого циклу та процесу формування у дошкільників екологічно мотивованої поведінки.

Готовність майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки старших дошкільників є інтегративним новоутворенням та розглядається як функціональний стан і стійка характеристика особистості й включає в себе: екологічну спрямованість, позитивну мотивацію, професійно необхідні риси особистості, природознавчі та методичні знання, уміння й навички, рефлексію результатів власної праці [29].

Основи екологічної культури, ставлення особистості до світу природи закладаються в дошкільному віці. Саме цей період важливий для усвідомлення себе невід'ємною часткою живої природи, своєї ролі та значущості в збереженні її цілісності. Це враховано в концепції і змісті Базового компонента дошкільної освіти в Україні, який орієнтує сучасних фахівців дошкільного профілю у виборі завдань та змісту роботи з дітьми таким чином, щоб не стільки озброювати їх певною сумою знань, скільки відкривати перед ними «науку життя», яка сприяла б формуванню творчих

особистостей із розвиненим почуттям власної гідності та відповідальності за свої вчинки. Відповідно до вимог Базового компонента, до кінця дошкільного періоду у дитини мають бути сформовані елементи екологічного світорозуміння, основи екологічної компетентності, вихованості, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до природи [5, с. 9].

Саме тому аналіз психолого-педагогічних досліджень дав можливість для виокремлення провідних рис, необхідних вихователю для формування в дітей екологічно мотивованої поведінки: розвинені потреби у сферах взаємодії з природним довкіллям та еколого-педагогічної діяльності, чутливість до краси природи, бажання підтримувати позитивні почуття дітей, а також умінь, які допоможуть вихователю успішно формувати таку поведінку: усвідомлювати мету та завдання екологічної освіти дітей, самостійно здійснювати пошук найбільш адекватних шляхів її вирішення; використовувати еколого-розвивальне середовище для формування екологічно мотивованої поведінки; діагностувати рівні екологічних уявлень, екологічної вихованості дітей, особливості ставлення дошкільників до природного довкілля, аналізувати результати діагностування; використовувати різні види діяльності дітей (пізнавальну, ігрову, трудову, еколого-орієнтовану), методики та технології для формування екологічно мотивованої поведінки за допомогою зовнішнього мотивування й «внутрішнього» способу формування мотивів поведінки [53, с. 91-92].

Метою природничої підготовки у системі вищої освіти є набуття майбутнім вихователем закладу дошкільної освіти навички організації процесу ознайомлення дошкільників з природою відповідно до вимог, окреслених у змісті оновленої редакції Державного стандарту дошкільної освіти [30, С. 6].

Необхідним компонентом фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у вищій школі є природознавча освіта, яка допомагає пізнати природне середовище, виробити життєві орієнтири, сформувати актуальне бачення місця людини у природі, активізувати

потреби в самоосвіті та самовдосконаленні, а отже, сприяє професійному зростанню майбутніх фахівців, формуванню їх природничої компетенції [32, с. 113].

Завдання природничої підготовки компетентного фахівця у галузі дошкільної освіти потребує ретельного вивчення у вищій школі дисциплін природничо-наукового циклу, зокрема, основ природознавства та теорії і методики ознайомлення дітей з природою, технологій екологічного виховання, а також предметів, пов'язаних з екологічно-доцільною поведінкою: основ методичних знань, основ безпеки життєдіяльності (БЖД), основ екології, результатом чого є сформована природнича компетенція майбутнього фахівця, його здатність використовувати знання, вміння й досвід щодо ознайомлення дітей з природою [23, с. 24]. Саме ці предмети забезпечують усвідомлене засвоєння студентами знань про зв'язки та взаємозалежності в природі, що є основою екологічно мотивованої поведінки. Отже, постає проблема пошуку ефективних форм і методів природничої підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у світлі нових перетворень у системі вищої освіти. Практичне вирішення цієї проблеми полягає в залученні методичних інновацій до процесу фахової підготовки [6, с. 77].

Науковцями доведено, що професійна підготовка майбутнього вихователя в сучасних умовах свідчить про розширення професійних компетенцій вихователя, зокрема природничої. У зв'язку з цим суттєвою особливістю природничої підготовки сучасного вихователя закладу дошкільної освіти є не лише формування системи природничих знань, але й здатності до навчання й виховання дошкільників у процесі ознайомлення з природою. Разом з тим теоретичний аналіз наукових досліджень свідчить, що проблема якісної природничої підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти ще недостатньо досліджена у теоретичному й у практичному аспектах, зокрема не набули обґрунтування інтерактивні форми

організації природничо-наукової підготовки, які мають забезпечити якісну професійну освіту майбутніх вихователів [3, с. 134-135].

Сучасна природнича підготовка майбутніх вихователів здійснюється в межах вивчення навчального курсу «Теорія і методика ознайомлення дітей з навколишнім світом». Майбутні вихователі опановують теоретичні основи ознайомлення дошкільників з природою, його зміст, принципи та завдання, основні методи та форми ознайомлення дошкільників з природним довкіллям. Обов'язковим компонентом знань є знання про види, зміст, структуру та методику проведення занять та екскурсій на природі, педагогічні технології формування екологічної культури дітей дошкільного віку.

Студенти повинні вміти визначати основні завдання природничої освіти, добирати оптимальні методи та засоби згідно з темою занять, відповідне обладнання, моделювати явища природи, володіти організаційними, проектувальними, конструктивними, комунікативними компетенціями, тобто вміннями.

Так, під час вивчення навчальних дисциплін «Основи екології» та «Основи безпеки життєдіяльності» студенти виконують завдання лабораторних, практичних робіт, переглядають документальні фільми, слайди, які демонструють дію екологічних законів, вплив небезпечних природних явищ на здоров'я та життя людей, вплив людської діяльності на природу. Істотний вплив на формування екологічних знань та вмінь має і проведення диспутів зі студентами на зазначені теми. Адже під час диспутів зростає ймовірність створення передумов (психологічних, організаційних, пошукових) для розширення екологічного кругозору та відповідальності особистості. Цьому сприяють також науково-пошукові та науково-експериментальні дослідження студентів [60, С. 5].

Майбутній вихователь, який намагається формувати у дошкільників екологічно мотивовану поведінку, має бути відповідальним за ті знання, уміння й навички, яких набувають діти. Тому особливого значення набуває

самостійна підготовка студентів, яка за своїм обсягом, значущістю та змістом повинна перевищувати ті знання, які були набуті упродовж навчання у вищій школі.

Забезпечити ефективність самостійної діяльності студентів у освітньому процесі можливо за умови належної науково-методичної бази. Так, в процесі викладання курсу «Основи природознавства і методика ознайомлення із суспільним довкіллям» особлива увага під час виконання самостійної роботи акцентується на підбір практичного матеріалу для роботи з дошкільниками, що сприяє засвоєнню знань про екологічно доцільну поведінку. Студенти визначають правила поведінки в природі, обґрунтовують позитивний та шкідливий вплив деяких природних факторів на життя та здоров'я людини тощо [61, с. 155].

Так, на заняттях з методики ознайомлення з довкіллям студенти розглядають педагогічні ситуації, моделюють роботу з дітьми, визначають навчально-виховні завдання, метою яких є природоохоронна освіта, формування екологічної культури дошкільників. У ході педагогічної практики студенти оволодівають вмінням складати плани і правильно обирати необхідні засоби охорони навколишнього середовища, проводити тематичні заходи, під час яких удосконалюють вміння дітей застосовувати природоохоронні знання у повсякденній діяльності [2, С. 11-12].

На думку дослідника Н. Борисенко, предметна природознавча компетентність майбутнього вихователя являє собою освоєний у процесі ознайомлення з довкіллям досвід діяльності (комплекс компетенцій), що формується на основі сукупності уявлень, знань, умінь, ставлень та оцінних суджень до предметів і явищ природного оточення. Тому важливу роль в опануванні системи природничих знань і методики їх викладання відіграє використання в освітньому процесі в закладах вищої освіти інтерактивних форм природничо-наукової підготовки студентів. Інтерактивні форми навчання є різновидом активного навчання [7, с. 93].

Вчена М. Пашенко, зазначає, що в основі активного навчання лежить принцип безпосередньої участі, що дозволяє формувати знання, вміння й навички шляхом залучення студентів до активної навчально-пізнавальної діяльності. Сутність активних методів полягає в тому, що той кого навчають, отримує необхідні знання шляхом вивчення і аналізу різних джерел інформації [4, с. 91]. Засвоєні у процесі професійно-педагогічної підготовки природничі знання, вміння й навички з предмета навчально-пізнавальної діяльності студента, трансформуються в засіб професійної діяльності. У зв'язку з цим актуалізується проблема оновлення традиційних форм організації природничої підготовки майбутніх вихователів.

Особливої актуальності у зв'язку з вище зазначеними проблемами набуває питання підготовки педагогічних кадрів закладів дошкільної освіти, здатних у повній мірі здійснювати вирішення одного з найважливіших завдань сьогодення – виховання у підростаючого покоління екологічного світогляду, мислення та культури заради збереження природного довкілля, особистого здоров'я та життя. Адже однією з головних функцій будь-якої держави є забезпечення безпеки дітей [43, с. 83].

Формуванню практичних умінь та навичок екологічно мотивованої поведінки сприяє організація та проведення навчальної практики з природознавства. Метою практики є вивчення природи найближчого довкілля, організація природоохоронної діяльності студентів. Однією з форм роботи, що проводиться з метою усвідомленого ставлення до екологічних проблем, є презентація студентами екологічних проектів, програм та моделей, змістом яких є ознайомлення дошкільників з правилами гармонійного існування людини і природи. Використання студентами певної кількості літературних джерел у процесі підготовки до презентацій, сприяє формуванню у майбутніх фахівців уміння доводити власну точку зору, а відтак і формувати педагогічний стиль мислення [25, С. 143].

У наш час при підготовці кадрів для закладів дошкільної освіти основні зусилля спрямовані не тільки на засвоєння майбутніми педагогами

визначеного обсягу знань і вмінь, необхідних для виховання і навчання підростаючого покоління, але й на формування вільної та відповідальної особистості потенційного вихователя закладу дошкільної освіти, яка володіє загальною культурою, світоглядним кругозором, моральною свідомістю і професійною компетентністю [30, С. 8.].

Підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до викладання предметів природничого циклу є однією із складових загальної підготовки фахівців педагогічної галузі. Тому, варто зазначити, що у педагогічній науці та практиці значна увага приділяється проблемі професійної підготовки та професійної готовності вихователя ЗДО – постаті, від якої значною мірою залежить виховання, навчання і розвиток дітей дошкільного віку. Сучасні дослідження Е. Бахіча, Г. Беленька, О. Богініч, Н. Колосова, Н. Левінець, М. Машовець, В. Нестеренко, Т. Поніманська та ін. розкривають різні аспекти підготовки студентів спеціальності «Дошкільна освіта» до роботи з дітьми в ЗДО [20, с. 9].

Так, зокрема, педагог Е. Бахіча готовність вихователя до професійної діяльності розглядає як окремий випадок його загальної готовності до професійно-педагогічної діяльності, яка виникає на межі перетину результатів психолого-педагогічної, методичної підготовки майбутнього вихователя та його власних орієнтацій у професійній діяльності [7, с. 17].

Доречною є думка педагога Н. Колосова, яка розкриває зміст готовності майбутніх вихователів до педагогічної підтримки і розуміє її як цілісне особистісне утворення, що характеризується сукупністю гуманістичних і духовно-практичних ціннісних орієнтацій, фаховою компетентністю з питань надання педагогічної підтримки дітям дошкільного віку [61, с. 146].

Цінні змістові теоретичні положення містяться у дослідженні Г. Беленької щодо розкриття особливостей формування професійної компетентності вихователів ЗДО, де наголошується на тому, що результатом їхньої підготовки має стати професійна компетентність, яка забезпечуватиме

належний рівень готовності майбутніх фахівців до виконання своїх функціональних обов'язків [7, с. 31].

За такого підходу можна стверджувати, що суттєво доповнює і поглиблює розуміння специфіки професійної готовності випускника вищої школи співвідношення його з поняттям «професійна компетентність». Це зумовлює необхідність уточнення змістового трактування ключового поняття «компетентність». Так, за словником іншомовних слів «компетентність» визначається як: 1) володіння знаннями, що дозволяють судити про що-небудь, висловлювати вагому, авторитетну думку; здатність до дії; 2) «оволодіння компетенціями, поінформованість, обізнаність, авторитетність» [61, с. 121].

У тлумачному словнику з інформаційно-педагогічних технологій поняття «компетентність» трактується як рівень освіченості, що характеризується здатністю в різних сферах життєдіяльності на базі теоретичних знань» [28, с. 56].

У літературних джерелах термін «компетентність» зазвичай використовується при висвітленні питань виховання та навчання підростаючого покоління, підготовці кадрів для ЗДО, тобто воно використовується для осіб переважно однієї професії - педагог [23, с. 8].

Беручи до уваги дані аналізу як наукових, так і методичних досліджень, можна стверджувати: незважаючи на те, що в останнє десятиліття вивченням професійної компетентності активно займалися вітчизняні вчені, в сучасній літературі немає єдності в питанні визначення сутності даного поняття.

У різних працях під професійною компетентністю педагога розуміється:

– психічний стан, що дозволяє діяти самостійно і відповідально» (А. Маркова);

– «форма виконання суб'єктом педагогічної діяльності, яка обумовлена глибоким знанням властивостей перетворюваних предметів праці, вільним володінням знаряддями виробництва, відповідністю характеру

виконуваних робіт професійно важливим якостям вихователя» (Є Павлютенков);

- «рівень власне професійної освіти» (Б. Гершунський);
- «якісна характеристика ступеня оволодіння педагогом професійною діяльністю» (Н. Матяш) та ін [30, С. 4-5].

Аналіз публікацій, у яких розкрито проблеми підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності в різноманітні аспекти, дозволяє виокремити найбільш поширені підходи теорії і практики професійної освіти на сучасному етапі.

Так, на думку вчених О. Вознюк [10] та О. Дубасенюк «підхід» може розумітися як розгляд педагогічних явищ під певним кутом зору, як стратегія дослідження процесу, – базова ціннісна орієнтація, яка визначає позицію педагога.

Зокрема науковцями виокремлено компетентнісний підхід у навчанні майбутніх фахівців. Так, Р. Аронова [3] розуміє «компетентнісний підхід» як спрямованість навчального процесу у вищій школі на формування й розвиток базових, ключових і предметних компетентностей особистості. Результатом такого спрямування є формування загальної компетентності, що інтегрує особистісні якості та новоутворення.

Поняття «компетентнісний підхід» є похідним від іншого – «компетентність» О. Пометун [41, с. 316] трактує компетентність як спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок, спроможностей і ставлень, що дають змогу майбутньому фахівцю визначити, тобто ідентифікувати, і вирішувати незалежно від контексту проблеми, що є характерними для певного напрямку професійної діяльності.

У сучасній педагогічній науці, зауважує Г. Беленька [42], поняття «компетентність» використовується для опису кінцевого результату навчання. Супутнім є поняття компетенція, яке набуває значення «знаю, як».

Професійна компетентність вихователя (згідно визначення Г. Беленької) – це здатність розв'язувати завдання професійної діяльності на

основі фахових знань і умінь, що інтегруються з розвитком особистісних професійно-значущих якостей. Структурними компонентами професійної компетентності дослідниця визначає мотиви, системні знання, фахові вміння і професійно значущі якості особистості. В умовах ступеневої підготовки у закладі вищої освіти професійна компетентність випускника визначається базовою і розглядається як здатність трансформувати особистісні й навчальні здобутки у площину професійної діяльності [Там само, 164].

Дослідниця О. Савченко [51] у структурі педагогічної компетентності виокремила й проаналізувала три підсистеми: а) діяльнісну (знання, вміння, навички та індивідуальні способи самостійної й відповідальної педагогічної діяльності); б) комунікативну (знання, вміння, навички і способи творчого педагогічного спілкування); в) особистісну (потреба в саморозвитку, знання, вміння й навички самовдосконалення).

За вченою Г. Бельською [42, с. 173] виокремлено такі компетенції: адаптаційно-цивілізаційні; соціальні; соціально-організаційні; професійні (предметні/методичні) – сукупність знань, умінь, методів навчання, способів трансляції професійно-корпоративного досвіду, зумовлених специфікою дисципліни й дібраних відповідно до педагогічної системи, якої дотримується викладач; комунікативні; ціннісно-сміслові, що забезпечують людині збереження «самостійності» в будь-яких умовах.

Пріоритетною ідеєю *компетентнісного підходу*, наголошує І. Жадленко є компетентнісно-орієнтована освіта, спрямована на формування в майбутніх фахівців дошкільної освіти не тільки потужної знанневої бази дослідницького і практико орієнтованого характеру, а й забезпечення органічного поєднання розвитку моральної особистості й моральної індивідуальності [21, с. 148].

Педагог С. Івах у працях щодо підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з дітьми раннього віку акцентує увагу на реалізації *міждисциплінарного підходу*, сутність якого полягає в інтегруванні знань, отриманих під час проходження педагогічної практики як

узагальнювальної ланки підготовки, що сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх вихователів [27, С. 141].

В енциклопедії освіти *інтегративний підхід* трактується як «підхід, що веде до інтеграції змісту освіти, тобто доцільного об'єднання його елементів у цілісність» [18, с. 356]. Результатом інтегративного підходу можуть бути цілісності знань різних рівнів – цілісність знань про дійсність, про природу; з тієї чи іншої освітньої галузі; предмета, курсу, розділу, теми [Там само].

Інтегрований підхід, на думку К. Крутій [29], є визначальним в освіті й відображає здійснення ідей взаємозв'язку і взаємодії в будь-якому з компонентів освітнього процесу відповідно до тих чи інших цілей і завдань освіти, що веде до підвищення рівня його цілісності.

Інтеграція (від лат. *integrum* – ціле, лат. *integratio* – відновлення) – поєднання, взаємопроникнення; процес об'єднання будь-яких елементів (частин) в одне ціле, взаємовближення й утворення взаємозв'язків. О. Вознюк, О. Дубесенюк [10, с. 13] стверджують, що інтеграція є необхідною умовою модернізації змісту освіти, сприяє формуванню цілісної системи знань, умінь і навичок вихованців, розвитку їхнього мислення, творчих можливостей.

Педагог М. Прокоф'єва [47, с. 94] характеризує інтеграцію в кількох аспектах: як: явище, що має двоєдину природу та є насамперед процесом і результатом водночас.

Принцип інтеграції К. Крутій [29] розуміє як стан пов'язаності, взаємопроникнення і взаємодії окремих освітніх галузей, що забезпечують цілісність освітнього процесу.

Вчений Ю. Калягін [26, с. 28-29] стверджує, що наявні три рівні інтеграції, кожен із яких має власну логічну структуру та складається з базису (кооперувальної дисципліни), завдання (проблеми базової дисципліни), знаряддя (теоретичного і технічного інструментарію базової і суміжних дисциплін).

Реалізація інтерактивного підходу в підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до викладання предметів природничого циклу має відбуватися на основі організації інтерактивного навчання. Інтерактивне навчання трактується [49, С. 304] як спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, мета якої – створити комфортні умови навчання, за яких кожен студент відчуває успішність та інтелектуальну спроможність.

В інтерактивному навчанні ефективно застосовуються інтерактивні прийоми (невеличкі процедури організації інтерактивної взаємодії), методи (способи діяльності педагога та студентів з організації ефективного інтерактивного процесу навчання) та складні технології (поєднують у собі кілька методів і різні форми навчання). О. Пометун, Л. Пироженко [52, С. 36-37] визначають кілька видів інтерактивних технологій: інтерактивні технології кооперативного навчання, інтерактивні технології колективно-групового навчання, інтерактивні технології ситуативного моделювання та інтерактивні технології відпрацювання дискусійних питань.

Аналіз сучасних наукових досліджень побудови процесу освіти майбутніх вихователів дітей дошкільного віку показав, що нині наявні розроблення щодо реалізації *діяльнісного підходу*, що передбачає орієнтацію на розвиток творчого потенціалу особистості та дає змогу враховувати індивідуальні особливості кожного студента завдяки включення в діяльність для самореалізації й особистісного зростання.

Діяльнісний підхід у навчанні, зазначає З. Курлянд [57, с. 183], передбачає відбір змісту навчальних предметів з урахуванням специфіки майбутньої професійної (виробничої) діяльності. Цей підхід характеризується виявленням особливостей процесів засвоєння студентами культурно-історичного досвіду, накопиченого людством, і його передавання, виробленого соціальною практикою, тобто засвоєння знань, умінь, навичок, видів і способів діяльності.

На думку педагога Н. Мирончук [37, С. 86], діяльнісний підхід ґрунтується на положенні, що психіка особистості нерозривно пов'язана з її

діяльністю та зумовлена нею. Згідно твердження вченого В. Давидова, діяльність – це свідома активність людини, що виявляється у процесі її взаємодії із навколишнім середовищем, і ця взаємодія полягає в розв’язанні життєво важливих завдань, які обумовлюють існування й розвиток людини [15, С. 144–145].

Майбутні вихователі закладів дошкільної освіти мають знати основні підходи ознайомлення дітей зі світом природи, які допоможуть у формуванні екологічно мотивованої поведінки у дітей дошкільного віку. Так, *екологічний підхід*, на переконання дослідників, орієнтує на формування екологічної свідомості особистості – здатності усвідомлювати взаємозв’язки у природних середовищах існування, прогнозувати наслідки їх порушення, прагнення до екологічно доцільної діяльності у природному довкіллі (Н. Горопаха [12], Н. Лисенко [32], С. Ніколаєва, З. Плохій [45], О. Соцька та ін.).

Спираючись на синтез екології та естетики слід виділити і *естетико-екологічний підхід*, який однаковою мірою актуалізує когнітивну, чуттєво-емоційну, мотиваційно-діяльнісну сфери дитини, запускаючи тим самим механізм цілісного пізнання нею природного довкілля. Доцільність застосування цього підходу зумовлена і віковими особливостями дітей дошкільного віку, їхньою високою чутливістю до краси природи, здатністю емоційно відгукуватися на її прояви, прагненням до художньо-творчої діяльності в природі чи її засобами. Згідно з окресленим підходом, розвиток суб’єктно-етичних відносин між дитиною і природою відбувається за умови накопичення цінностей, емоційних переживань емпатійного характеру та образної оцінки її гармонії. Автор підходу Г. Тарасенко наголошує, що спеціально організована педагогом діяльність дитини в природі сприяє розвитку стійкого позитивного ставлення до неї [40].

Наступним можна виділити *середовищний підхід* в еколого-природничій освіті, що передбачає педагогічно доцільну організацію еколого-розвивального простору дитини та побудову на цій основі системи педагогічних взаємин з нею. При цьому важливим є позитивне сприйняття

дитиною цього середовища, що можливе за умови її залученості в процес його створення та вдосконалення (Н. Горопаха [12], О. Кононко, К. Крутій [29], Н. Лисенко, Л. Лохвицька, З. Плохій, Н. Рижова, Г. Тарасенко та ін.).

Сучасна психолого-педагогічна наука гнучко реагує на зміни пріоритетів в ознайомленні дошкільнят з природою, розробляючи нові орієнтири, пропонуючи інноваційні підходи до організації освітнього процесу. Цілком очевидно, що кожен із заявлених підходів можна розглядати як самоцінний, однак, застосовувані разом, вони підсилюють дію один одного, дають змогу комплексно впливати на особистість дитини, сприяють формуванню в неї стійкої екологічної позиції, що відображається у прагненні оберігати природу, примножувати її багатства [14, с. 116].

Для цього майбутньому виховатилеві, згідно із сучасними вимогами, роботу з дітьми слід здійснювати у трьох напрямках:

- 1) формування у дітей емоційно-чуттєвої та ціннісно-орієнтувальної основи пізнання природи;
- 2) засвоєння ними еколого-природничих знань та первинних умінь застосовувати ці знання у процесі розв'язування практикоорієнтованих завдань;
- 3) набуття дітьми досвіду екологічно доцільної діяльності в природі [13, с. 107-108].

Якнайкраще реалізувати завдання першого напрямку дають можливість естетико-екологічний та середовищний підходи, що забезпечують набуття дітьми досвіду емоційно-чуттєвих переживань у процесі спілкування з природою; розвиток сенсорних відчуттів та сприймання природи; збагачення естетичних вражень дітей; створення умов для виникнення у них емоційно-оцінних реакцій на явища і об'єкти природи. А тому доречним тут є використання таких інноваційних методів і прийомів роботи, як методи художньої репрезентації природних об'єктів, екологічних асоціацій, прийоми екологічної рефлексії, метафоризації, суб'єктифікації, екологічної емпатії [55, с. 222-223].

Під час ознайомлення з природним об'єктом з метою створення у дитини яскравого образу варто звернути увагу на його естетичну привабливість, викликати емоційне переживання від споглядання його краси і захоплення нею, адже сила впливу на свідомість людини естетичної емоції надзвичайна. Цьому сприятиме створене педагогом естетико-виховне середовище з наскрізним «вплітанням» ситуацій милування природою в канву різноманітної естетичної діяльності дошкільнят під час спостережень, прогулянок, екскурсій [59].

Конструювання естетико-виховного середовища передбачає також активізацію дитячої творчості на теми природи (наприклад, створення аплікацій з природного матеріалу, лепбуків, композицій у стилі «ленд-арт» тощо), що допоможе педагогові сформувати ціннісне ставлення вихованців до довкілля.

Другий напрям роботи буде ефективним у межах діяльнісного, середовищного та інтегрованого підходів, які забезпечуватимуть цілісність природничих уявлень дошкільнят, сприятимуть їх виходу в площину практичної діяльності. А тому важливу роль на цьому етапі роботи відіграють технології експериментально-дослідницької та ігрової діяльності, які допомагають пробудити інтерес до природи, захопити процесом пізнання. У куточку живої природи в процесі дослідницької діяльності діти можуть шукати відповіді на питання, чи дихають рослини, чи можуть вони рухатися та ін. [49, С. 36].

Надзвичайно дієвими засобами формування екологічно мотивованої поведінки дітей є також інтегровані технології. Вони дають можливість вивести дітей на глибинний рівень осмислення природних процесів і явищ, сформувати цілісне бачення картини світу. Зокрема, це технології, що вдало поєднують пізнання природи з мовленнєвим розвитком (використання авторської казки у формуванні екологічної культури дітей дошкільного віку (Г. Беленька [7], Т. Науменко)), з художньо-творчим (використання пейзажного живопису у формуванні естетичного ставлення до природи

(Г. Беленька, О. Половіна)), з фізичною культурою та валеологічною освітою («Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей» (М. Єфименко)), технологія досягнення рівноваги між особистістю і соціоприродним середовищем засобами ботмерівської гімнастики (Н. Пахальчук та ін.), з логікоматематичним розвитком тощо.

Робота з формування екологічно-мотивованої поведінки дітей обов'язково має базуватися на широкому використанні можливостей еколого-розвивального середовища закладу, елементами якого є куточок живої природи, екологічна кімната (еколого-дослідницький центр), дослідницька лабораторія, зимовий сад, ділянка дошкільного закладу. Пізнання природи в умовах еколого-розвивального середовища відбувається в активній діяльності під час проведення щоденних і цільових прогулянок, екскурсій, трудових операцій, екологічних акцій з використанням спостережень, ігор, обговоренням проблемних ситуацій природоохоронного характеру тощо), коли діти навчаються бережно ставитися до об'єктів природи, створювати умови для гармонійного співіснування з ними [49].

Третій напрям реалізується у межах усіх зазначених інноваційних підходів засобами методів і технологій, основу яких складають практичні та поведінкові компоненти. До них, зокрема, належать проектна технологія, праця в природі, а також різні форми виховної діяльності природоохоронного характеру в умовах еколого-розвивального середовища звкладу дошкільної освіти.

Майбутні педагоги закладу дошкільної освіти мають знати, що екологічне виховання дошкільників включає необхідні і бажані складові:

- 1) Створення в дитячому саду умов для екологічного виховання:
 - розвивального середовища;
 - фонду методичних, науково-ілюстративних матеріалів.
- 2) Організація «екологічного простору» в приміщенні дитячого садка: групові куточки природи, зимовий сад, теплиця, кімната природи, акваріум (модель прісноводного водоймища, штучно створена мініекосистема), живий

куточок, в якому зберігається екологічний принцип утримання тварин, устаткування їх приміщень під природні умови життя, правильний догляд.

3) Організація та обладнання «екологічних просторів» на ділянці дитячого садка: майданчика природи, мікроферми, «куточка незайманої природи» (лісу, луку, пустиря), екологічної стежки, «лікарських грядок», городу.

4) Створення умов для праці дітей і дорослих у природній зоні дитячого саду [47, с. 103].

Майбутні вихователі мають також володіти різноманіттям форм організації екологічного виховання дошкільників, що дозволяє вихователю ефективно поєднувати різні методи та прийоми роботи з дітьми. При цьому потрібно враховувати вікові можливості дітей, навчально-виховні завдання, які повинні бути розв'язані в умовах закладу дошкільної освіти. Так, організовуючи роботу з ознайомлення дітей із суспільним довкіллям, вихователі мають використовувати традиційні методи у поєднанні із новими методами екологічної освіти дітей, які набули поширення в практиці дошкільного виховання. Зрозуміло, що у системі екологічного виховання кожен з методів виконує свою функцію. У тому числі окремі методи слугують для поступового занурення дітей у суть взаємозв'язків, що існують в природному довкіллі, навчання дошкільнят виділяти ці взаємозв'язки та спиратися на них у виборі того чи іншого способу поведінки в природі [40]. Тому, майбутні вихователі мають враховувати наступні факти для вибору методів навчання:

1. Особливості пізнавальної діяльності дитини (вікові та індивідуальні), в першу чергу розвиненість її наочно-образного, наочно-дійового та логічного мислення, пам'яті, уваги та уваги. Наочно-образне мислення є основним у цьому віці. Дитина вперше знайомиться з багатьма об'єктами природи, через це в роботі з дошкільниками слід віддавати перевагу методам, що забезпечують безпосередній контакт з реальними об'єктами природи: спостереженню, праці в природі, нескладним дослідам, іграм з природними

матеріалами. Лише на основі нагромадження уявлень, збагачення чуттєвого досвіду дітей можливий розвиток абстракцій і те поєднання слова і образу, яке забезпечує міцний взаємозв'язок між першою і другою сигнальними системами [50, с. 219].

2. Конкретні завдання навчально-виховної роботи, етапи засвоєння знань дітьми. Ознайомлення дітей з тим чи іншим об'єктом природи не є поодиноким актом, адже лише окремі діти можуть сприйняти і запам'ятати подану інформацію за один раз. У засвоєнні дітьми знань найчастіше виділяються 3 етапи:

- первинне ознайомлення;
- закріплення;
- систематизація, узагальнення.

Для первинного етапу пізнання дітьми природи найбільш ефективним є використання наочних й практичних методів, особливо спостережень, дослідів, які забезпечують живе споглядання. Для закріплення знань використовують ігри, працю, демонстрування картин, кінофільмів, діафільмів, діапозитивів, розповідь вихователя, читання дитячої природознавчої книги. Систематизація, узагальнення знань і творче використання їх здійснюються за допомогою методів моделей, бесід, дидактичних ігор [9, с. 96].

3. Конкретні умови роботи закладу дошкільної освіти. У багатьох міських дитячих закладах, де на відміну від сільських немає змоги ознайомити дітей із свійськими тваринами за допомогою методу спостереження, використовується демонстрування картини, діафільму тощо.

4. Особливості того природничого матеріалу, з яким ознайомлюють дітей [Там само, с. 98].

Також, при доборі методів роботи з дітьми майбутні педагоги мають розуміти, що усі методи, що використовуються в ознайомленні дошкільників з природою, взаємозв'язані між собою. Адже вирішення дидактичних завдань вимагає, щоб первинні знання, які одержують діти за допомогою

спостережень, уточнювалися, конкретизувалися в процесі сприймання картини, діапозитива тощо. Досить часто методи використовують у поєднанні, наприклад спостереження з розповіддю вихователя, грою.

Для правильного вибору методів майбутні вихователі на конкретному занятті чи у іншій формі роботи мають розібратися у тій різноманітності методів, які є у розпорядженні педагога. Існує декілька класифікацій методів, у яких методи поділяються на певні групи на різних підставах. Найчастіше основою класифікації виступають ті чи інші особливості процесу пізнання й пізнавальної діяльності дітей [59].

Так, за джерелом пізнання методи ознайомлення з природою поділяються на:

- безпосередні, коли джерелом знань виступає сама природа, її сприймання або перетворення (спостереження, праця в природі, досліди);

- опосередковані, коли джерелом знань про природу виступають її зображення, мова дорослого, моделі, схеми, художня література тощо [13, с. 67].

Можна класифікувати методи і за рівнем пізнавальної активності дітей, самостійності їх у здобутті знань про природу. При цьому виділяють:

- ілюстративно-репродуктивні методи, коли самостійна активність дитини полягає лише у відтворенні того матеріалу, який поданий вихователем;

- частково-пошукові методи, в яких дитина вже активно долучається до самостійного пошуку знань, але робить це на базі матеріалу, розкритого педагогом та при його керівництві. Прикладом таких методів можуть бути досліди, самостійні довготривалі спостереження, «метод проектів» тощо;

- проблемні методи передбачають постановку дитини у проблемну ситуацію або перед пізнавальною проблемою, розв'язати яку вона повинна самостійно. Звичайно й тут самостійність відносна, педагог спрямовує думку дітей, їх практичні дії, але загалом в ході цих методів дитина робить для себе певні «відкриття». До таких методів належать евристичні бесіди, експери-

ментування, розробка моделей, розв'язання екологічних проблемно-ігрових або проблемних ситуацій тощо. Психологи, зокрема М. Поддяков, Л. Венгер вважають, що у роботі із старшими дошкільнятами саме останній групі методів має надаватися перевага [40].

Отже, можемо сказати, що результатом фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до роботи по формуванню екологічно мотивованої поведінки старших дошкільників має стати переконливість у тому, що сформовані у дошкільників екологічні знання та уявлення будуть сприяти розвитку почуття обережності у природі, екологічного стилю мислення та екологічної культури у дітей. Відтак усвідомлення значення найважливіших цінностей людини – життя та здоров'я, а також ролі екологічно безпечної поведінки особистості у природі повинно стати основним пріоритетом у навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу [46, с. 206].

Процес виховання повинен передбачати привчання особистості до позитивної екологічної поведінки і виробляти звичку до неї. Це завдання можна розв'язати у процесі конкретної екологічної діяльності, що в певних умовах сприяє виробленню вмінь, звичок, рис характеру, засобів поведінки. Цьому сприяють такі методи як привчання, вправи, доручення, виховні ситуації. Зазначені методи студенти обговорюють та аналізують під час презентацій особистих програм, диспутів, лабораторних занять.

Тому розкриті нами особливості міжпредметних зв'язків у підготовці майбутніх вихователів до формування екологічно-мотивованої поведінки дітей ґрунтуються на активній навчальній діяльності студентів, умінні творчо мислити, формуванні у них усвідомленого ціннісного ставлення до особистого здоров'я, життя та природного довкілля.

Виходячи з усього вище сказаного можемо сказати, що підготовка майбутніх вихователів до викладання предметів природничого циклу є одним із аспектів загальної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до роботи з дітьми дошкільного віку та включає в себе ті ж підходи та

складові, якими керуються викладачі вищих навчальних закладів при підготовці майбутніх фахівців галузі дошкільної освіти. А організація пізнавальної діяльності майбутніх фахівців у контексті діяльнісного підходу повинна забезпечувати активність студентів, перетворення їх із об'єктів освітнього процесу на суб'єктів, а вирішення завдань формування системи теоретичних знань та їх трансформації у практичну площину в підготовці майбутніх фахівців відбувається одночасно та комплексно.

2.2. Педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку

Процес формування професійної підготовки триває протягом усього життя людини. На кожному етапі він наповнюється новим змістом, новими організаційно-педагогічними формами та методами, новими потребами й відповідними підходами до інтегрування індивідуальних, професійних, соціальних аспектів життя. Це потребує здійснення кардинальних змін у вищій школі, спрямованих на підготовку нової генерації фахівців. За таких умов потрібен новий ціннісний підхід, згідно з яким, освіта в XXI ст. спрямовуватиметься на створення необхідних умов для доступу кожної людини до оволодіння новими знаннями, цінностями, відносинами та вміннями. Суспільство, що базується на знанні, зумовленому цими змінами, має запропонувати принципово нові, досі небачені методики в галузі професійної освіти та підготовки.

Саме тому сучасний вихователь дітей дошкільного віку повинен володіти глибокими теоретичними знаннями і високою педагогічною майстерністю, здійснювати інноваційну діяльність, вести дослідницьку роботу, мати сміливу педагогічну позицію, творчий потенціал, високу професійну культуру, бути прибічником педагогіки нового часу [4, с. 46]. В аспекті нашого дослідження під педагогічними умовами підготовки

майбутніх вихователів до формування екологічно-мотивованої поведінки старших дошкільників ми розуміємо зовнішні обставини, що впливають на формування різних компонентів цієї підготовки і забезпечують результативність процесу професійного й особистісного становлення вихователя в педагогічній діяльності.

Умови – це необхідні обставини, особливості реальної дійсності, які уможливають здійснення, створення чого-небудь або сприяють чомусь. За вченою Р. Серьожниковою педагогічні умови – це сукупність об'єктивних можливостей, форм, методів педагогічних прийомів [11, с. 281]. Організаційно-педагогічні умови – комплекс взаємопов'язаних та взаємообумовлених факторів та педагогічних обставин, які забезпечують ефективну соціально-педагогічну роботу [Там само, с. 209].

Виходячи з цього нами було визначено такі педагогічні умови, що, на нашу думку, будуть впливати на підготовку майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку як:

– формування екологічної свідомості, що здійснюється через інтеграцію гуманітарних навчальних дисциплін з дисциплінами методично-практичної підготовки, необхідних для подальшої педагогічної діяльності. Визначена нами перша педагогічна умова передбачає побудову освітнього процесу студентів на основі інтеграції гуманітарних навчальних дисциплін з дисциплінами методично-практичної підготовки, що є необхідною для подальшої організаційної, творчої, педагогічної діяльності майбутніх вихователів. Інтеграція є складним міждисциплінарним науковим поняттям, що вживається в ряді гуманітарних наук: філософія, соціологія, психологія, педагогіка і ін. Інтеграція в організації навчання розглядається в працях Д. Данілюк і Б. Максимової, А. Єр'омкіна, Л. Плетеницької [43].

У педагогічному процесі під інтеграцією дослідники розуміють одну із сторін процесу розвитку, пов'язану з об'єднанням в ціле раніше розрізнених частин. Цей процес може проходити як в рамках системи, що вже склалася,

так в рамках нової системи. Суть процесу інтеграції – якісні перетворення усередині кожного елемента, що входить в систему. Принцип інтеграції допускає взаємозв'язок усіх компонентів процесу навчання, усіх елементів системи, зв'язок між системами [19, с. 8].

Тому в наш час актуальним для професійної педагогіки є розвиток у майбутніх вихователів здібностей до інтеграції знань, синтезування і аналізу знань, встановленню взаємозв'язку між раніше отриманими знаннями і новими, використання інтегрованих знань у професійній діяльності як одна з найбільш значущих у процесі оволодіння студентами змістом освіти. Як вважає вчена Л. Плетеницька, визначення міжпредметних зв'язків необхідно тому, що вони формують цілісне сприйняття навколишнього світу, є засобом єдиної системи поглядів на той чи інший предмет; сприяють встановленню логічних зв'язків між поняттями, дозволяють сформувавши динамічну систему знань, умінь, навичок [43, с. 72].

Як бачимо, результатом інтегрованого навчання студентів є формування у майбутніх вихователів цілісної системи професійної підготовки, засвоєння і подальша реалізація набутих знань, що характеризуються високим рівнем узагальнення, підвищення мотивації навчання, стійкого професійного інтересу до організації навчальної діяльності дітей в закладі дошкільної освіти, актуалізації теоретичних знань, практичних умінь і навичок.

Таким чином, ми вважаємо, що реалізація визначеної нами педагогічної умови дозволить забезпечити позитивну дію інтеграції на всі складові педагогічного процесу і, перш за все, на самого студента – майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти.

– співпрацю викладача та студентів, яка актуалізує для майбутніх фахівців особистісну значущість набуття досвіду формування екологічно мотивованої поведінки в роботі з старшими дошкільниками, пошук шляхів самовдосконалення. Мається на увазі надання студентам, майбутнім вихователям закладів дошкільної освіти, всебічну підтримку та допомогу у

здобутті необхідних знань, умінь та навичок. Викладач має організовувати та спрямовувати навчальну діяльність майбутніх вихователів так, щоб зацікавити, спонукати до творчого пошуку вирішення навчальних проблем, виховати бажання розвиватися та розвивати. Для цього викладачі закладу вищої освіти на заняттях природничого циклу використовують такі форми, методи та засоби роботи, які спонукають студентів до подальшої продуктивної навчальної діяльності, саморозвитку та самовдосконалення і що головне – бажання навчати і формувати особистість дошкільника.

– забезпечення практичної реалізації отриманих знань, умінь та навичок студентів із формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку у реальній ситуації освітнього процесу закладу дошкільної освіти. Для виконання цієї педагогічної умови необхідно було перевірити, як відбувається забезпечення практичної реалізації отриманих знань, умінь та навичок у середовищі закладу дошкільної освіти, що є важливим аспектом підготовки студентів до формування у дітей старшого дошкільного віку екологічно-мотивованої поведінки через проведення занять природничого циклу. Майбутній вихователь вчиться самостійно набувати власні знання щодо сутності і способів здійснення майбутньої професійної діяльності.

Практичні заняття з методик природничого циклу мають на меті навчити майбутніх фахівців так організовувати навчальну діяльність в закладі дошкільної освіти, щоб вона була спрямована на досягнення поставленої мети. Практичні заняття розвивають у студентів творчий підхід при розробці методів і прийомів навчання з урахуванням умов і підготовленості дітей, допомагають чітко уявляти цілі і завдання кожного заняття та використовувати інноваційні прийоми [57, с. 192].

Дана умова реалізується студентами спеціальності «Дошкільна освіта» під час проходження педагогічної практики в закладах дошкільної освіти. Зміст практики визначається програмою, керівником педпрактики і відбито в методичних вказівках організації педагогічної практики. Організації і

проведення педагогічної практики присвячені роботи багатьох науковців: О. Абдулліної, Л. Булатової, Г. Коджаспірової, В. Морозової, А. Щербакової та ін. Виконання цього розділу програми практики обов'язково для кожного студента. У зміст практичної діяльності студентів входить також підготовка і проведення занять з природознавства [4, с. 68-69].

Так, під час формування екологічно-мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку майбутні вихователі мають розуміти, що хороші результати дає використання індуктивного методу пізнавальної діяльності. Спочатку діти отримують інформацію під час спостережень, експериментування і тільки після цього проводяться підсумкові заняття, на яких встановлюють причинно-наслідкові зв'язки, діти доходять певних висновків. Екологічні заняття принесуть більше користі, якщо дитина самостійно робить маленькі відкриття і знахідки.

Під час екскурсій ми намагаємось сприяти активізації пізнавальної діяльності дітей, прагненню берегти і захищати природу. Будь-яку екскурсію, навіть буденну прогулянку, можливо перетворити на захоплюючу подію. Для цього потрібно привнести елемент таємниці, казки, гри [24, с. 65].

Йдучи на прогулянку чи екскурсію, заздалегідь знайомимо своїх вихованців з правилами та нормами поведінки, що є елементами екологічної культури кожної цивілізованої людини. Таким чином, екологічні екскурсії та всі інші засоби навчання та виховання дошкільників у своїй сукупності дають їм можливість не тільки одержати знання, закласти фундамент духовності [9, с. 102].

Виходячи з вище сказаного ми бачимо, що виокремлені нами педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно-мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку, на нашу думку, безпосередньо впливають готовність майбутнього вихователя до навчально-виховної роботи з дітьми в закладі дошкільної освіти. Ефективність екологічного виховання у дошкільників та формування у них екологічно-мотивованої поведінки безпосередньо залежить від готовності

тих, хто буде навчати і виховувати. Тому, виходячи з контексту нашого дослідження, акцентуємо увагу на формуванні готовності майбутнього вихователя до екологічного виховання дітей дошкільного віку, звернемо увагу на два компонента готовності: особистісний та педагогічний [38, с. 114].

Так, *особистісний компонент* готовності відображає мотиви, ідеали, установки та професійні можливості майбутніх фахівців дошкільної освіти. Будь-яка діяльність потребує від людини індивідуальних психологічних якостей, що слугують передумовами її успіху, тому суттєве педагогічне значення у процесі формування екологічної культури дитини дошкільного віку, має культура ставлення до природи самого вихователя дошкільного навчального закладу. Таким чином, перший блок у структурі професійної готовності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти до екологічного виховання (особистісна готовність) відображає особливості ставлення та характер діяльності дошкільного педагога стосовно природи, певною мірою визначає зацікавленість педагога в діяльності з екологічного виховання у дошкільному навчальному закладі, її характер [62, с. 153].

Розглядаючи *другий компонент* готовності ми звертаємо увагу на *професійні якості педагога* – знання, уміння, навички, мотиви діяльності, професійної майстерність, які необхідні для створення сприятливих умов, для формування екологічної культури дітей дошкільного віку. Отже, формування готовності майбутніх дошкільних педагогів до екологічного виховання дітей дошкільного віку, визначаємо як єдність двох взаємопов'язаних компонентів. Особистісна готовність майбутніх вихователів до екологічного виховання полягає у бажанні самого студента до пошуку інформації, її сприймання під час освітнього процесу у закладі вищої освіти [49, С. 305].

У процесі еколого-педагогічної підготовки майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти визначальним є створення умов для самоусвідомлення потребнісно-мотиваційної сфери, досягнення необхідності

формувати в собі потреби, пов'язані з природним оточенням (пізнавальні, емоційні, естетичні, комунікативні), та знання особливостей розвитку мотиваційної сфери й закономірностей формування в дітей дошкільного віку екологічно мотивованої поведінки. У зв'язку з цим як головні в підготовці майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки були визначені такі принципи:

– *принцип мотивації* – мотивування вирішення навчальних завдань, пізнавальної діяльності, роботи з екологічного виховання дітей дошкільного віку (викладач повідомляє мету вивчення розділів та тем дисципліни, студенти залучаються до її формулювання та обґрунтування);

– *аксіологічний принцип* – опора на моральні, естетичні, економічні, пізнавальні цінності студентів, формування цінностей, пов'язаних зі сферою природи (використання навчальних ситуацій);

– *принцип усвідомленості* – свідоме ставлення до екологічних проблем, до підвищення власної професійної компетентності, розуміння необхідності природоохоронної діяльності, дотримання правил поведінки в природі, формування особистісних смислів, осягнення еколого-педагогічної місії (створення умов для осмислення мети й формування особистісних смислів щодо власних еколого-педагогічних надбань у процесі вивчення дисципліни, розробка проекту еколого-педагогічного становлення);

– *принцип індивідуально-особистісного зростання* – опора на індивідуальні особливості екологічної свідомості студентів (діагностика, самодіагностика, індивідуальні консультації, варіативність завдань) [23, с. 36-37].

Суттєвою ознакою екологічних знань є те, що вони відображають не лише існуюче, а й необхідне, тобто спрямовують на майбутнє, даючи певну орієнтацію діям людей у використанні ресурсів природи для розвитку суспільства [55, с. 223]. Водночас, О. Безпалько характеризує готовність до діяльності як психологічний стан, як характеристику, якість особистості, сукупність мотивів, установок, почуттів, знань та вмінь тощо. Автор

підкреслює, що розбіжності у розумінні сутності готовності можна пояснити «рівнем, на якому вона розглядається: функціональному чи особис- тісному» [6, с. 37].

Отже, дотримання описаних нами педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів до формування у дітей старшого дошкільного віку екологічно мотивованої поведінки сприятиме підвищенню готовності майбутніх вихователів до екологічного виховання дошкільників.

Висновок до другого розділу

Отже, аналізуючи особливості підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до викладання предметів природничого циклу ми проаналізували компетентнісний підхід підготовки в якому виділили такі основні підходи підготовки педагогів як інтерактивний, інтегрований, компетентнісний та діяльнісний підходи.

Дослідження особливостей підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку дозволив виділити провідні риси, необхідні вихователю для формування в дітей екологічно мотивованої поведінки та такі необхідні напрями роботи як формування у дітей емоційно-чуттєвої та ціннісно-орієнтувальної основи пізнання природи; засвоєння ними еколого-природничих знань та первинних умінь застосовувати ці знання у процесі розв'язування практикоорієнтованих завдань та набуття дітьми досвіду екологічно доцільної діяльності в природі.

Цьому, на нашу думку, сприятимуть обґрунтовані нами педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку серед яких ми виокремили такі як інтеграція гуманітарних навчальних дисциплін з дисциплінами методично-практичної підготовки, співпрацю викладача та студентів, яка актуалізує для майбутніх фахівців особистісну значущість набуття досвіду формування екологічно мотивованої поведінки в роботі з

старшими дошкільниками, забезпечення практичної реалізації отриманих знань, умінь та навичок студентів із формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку на практиці.

Отже, схарактеризовані нами особливості підготовки майбутніх вихователів до викладання предметів природничого циклу та формування екологічно доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку та педагогічні умови, які ми виокремили та обґрунтували на нашу думку сприятимуть особистісному та професійному становленню майбутніх вихователів ЗДО. Ефективність виоремлених нами педагогічних умов ми перевіримо у ході подальшого експериментального дослідження.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО МОТИВОВАНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

3.1. Організація дослідницько-експериментальної роботи

Провівши аналіз науково-методичної літератури з питань підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку ми перейшли до експериментальної частини нашого педагогічного дослідження, яка, виходячи з мети та завдань нашої роботи, полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичній перевірці педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку. Для досягнення поставленої мети та виконання завдань було виконано такі етапи експериментального дослідження:

I. Констатувальний етап:

– проведено опитування для студентів спеціальності «Дошкільна освіта» з визначення рівня готовності студентів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку;

– за допомогою спостереження та бесіди з'ясовано стан організації роботи з студентами в наявних педагогічних умовах підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти;

II. Формувальний етап:

– проведено роботу з студентами спеціальності «Дошкільна освіта» для визначення педагогічних умов необхідних для підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти під час проведення занять з дисциплін природничого циклу;

– розроблено та впроваджено педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку.

III. Контрольний етап:

– проведено контрольний зріз у вигляді повторного опитування студентів для визначення рівня їхньої готовності до формування екологічно мотивованої поведінки після впровадження запропонованих нами педагогічних умов.

З цією метою, на констатувальному етапі експерименту вивчалось ставлення майбутніх вихователів до виховання в старших дошкільників екологічно мотивованої поведінки. Діагностика проводилася за допомогою опитування студентів, бесіди та спостереження за навчальною діяльністю під час лекцій та практичних занять. Експеримент проводився із студентами четвертого курсу спеціальності «Дошкільна освіта» та охопив дві групи студентів, які ми визначили як контрольну та експериментальну.

Зміст запитань, що їх містить опитувальник, передбачав з'ясування того, чи розуміють студенти – майбутні вихователі, сутність екологічного виховання й екологічно мотивованої поведінки старших дошкільників, зокрема, усвідомлення важливості формування екологічно мотивованої поведінки дітей; надання переваги тим чи іншим формам і методам екологічного виховання старших дошкільників. Наш опитувальний лист складався із 7 запитань (Додаток А).

Так, відповідь на запитання про суть понять «екологічне виховання» та «екологічно мотивована поведінка» дозволила з'ясувати рівень сформованості уявлень про ці поняття та чи правильно студенти розуміють їх суть. На запитання «Як, на Вашу думку, можна вплинути на її формування?» студенти давали відповіді про засоби, якими можна сформувати екологічно мотивовану поведінку дітей старшого дошкільного віку. Ми продовжили опитування і відповідь на питання про форми роботи, які є найбільш ефективними під час формування екологічно мотивованої поведінки старших

дошкільників, ми виявили, що студенти називають всі відомі їм форми роботи, не виокремлюючи найбільш ефективні. Наступним ми запитали про методи, які б майбутні вихователі використали для формування екологічно доцільної поведінки і знові ж таки отримали у відповідь перелік всіх відомих методів (у більшості відповідей респондентів).

Наступні три запитання стосувалися саме педагогічних умов, які, на думку студентів, сприяють ефективній підготовці майбутніх вихователів до формування у дітей старшого дошкільного віку екологічно мотивованої поведінки. Так, відповідаючи на питання «Як, на Вашу думку, можна підвищити рівень підготовки майбутніх вихователів до роботи з дітьми?» студенти обох груп називали способи, які можна було б використати для досягнення необхідного рівня підготовки до професійної діяльності. Запитання про педагогічні умови, які будуть ефективними при підготовці майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку, студенти не відразу змогли зорієнтуватися проте, роз'яснивши, що таке «педагогічні умови» змогли дати свої варіанти умов.

Після проведеного нами опитування ми поспілкувалися із студентами обох груп. Метою бесіди було одержання розширеної й поглибленої, порівняно з опитуванням, інформації про поняття «екологічно мотивована поведінка дітей» та про рівень готовності студентів. В подальшому, для отримання більш детальної інформації та уявлень про те, як відбувається підготовка майбутніх вихователів до майбутньої професійної діяльності та які для цього використовуються умови, ми спостерігали за роботою студентів на лекційних та практичних заняттях.

Отримані дані ми проаналізували та відобразили за допомогою шкали, де показали рівень готовності майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку:

– Високий рівень: чітко розуміє суть поняття «екологічно мотивована поведінка»; дає розгорнуті та ґрунтовні відповіді на питання про методи та

форми, які є найбільш ефективними під час формування екологічно мотивованої поведінки старших дошкільників; зрозуміло та змістовно описали педагогічні умови, які вважають необхідними для цього; під час занять активні та вносять свої ідеї та пропозиції, використовують додаткові конспекти, готуючись до занять.

– Середній рівень: мають уявлення про екологічне виховання та екологічно мотивовану поведінку; знають форми та методи роботи з дітьми; на заняттях відповідають, проте не є досить активними.

– Низький рівень: мають загальні уявлення про екологічне виховання та екологічно мотивовану поведінку; називають поширені методи та форми роботи з дітьми.

Результат опитування у контрольній групі показав, що 4 (20%) студентів має високий рівень готовності до педагогічної діяльності, 9 (60%) – достатній рівень та 4 (20%) погано орієнтується у знаннях, які є необхідними для формування екологічно мотивованої поведінки (Рис. 3.1.)

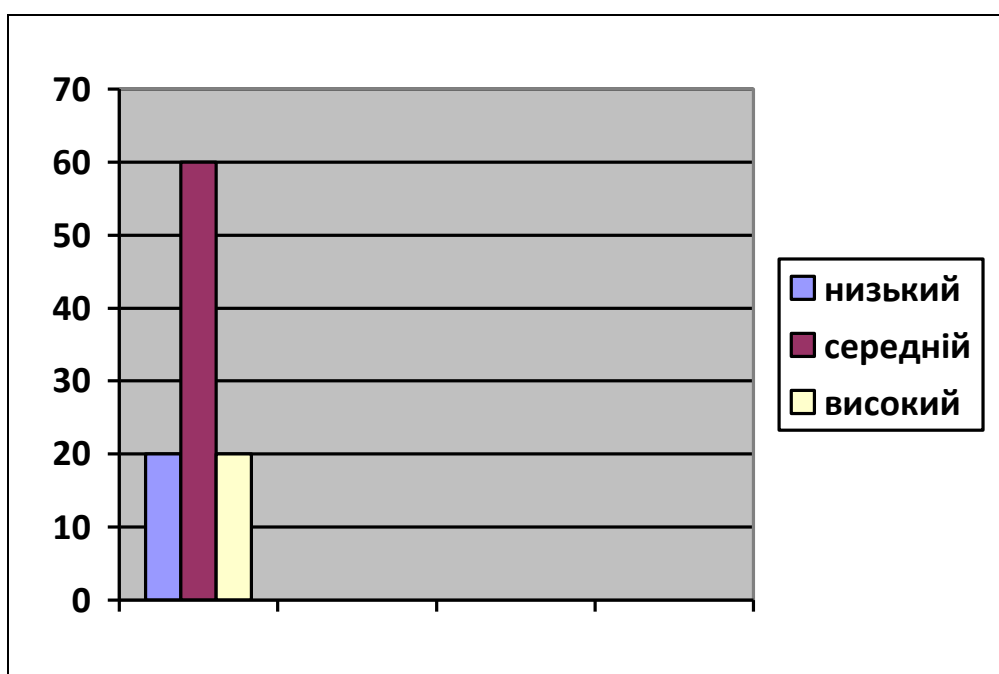

Рис. 3.1. Рівень готовності студентів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку у контрольній групі на формувальному етапі

У експериментальній групі спостереження за респондентами показало наступні результати: студентів, які мають високий рівень готовності до педагогічної діяльності – 3 (17%); достатній рівень – 11 (66%); погано орієнтується у знаннях, які є необхідними для формування екологічно мотивованої поведінки – 3 (17%) (Рис. 3.2.)

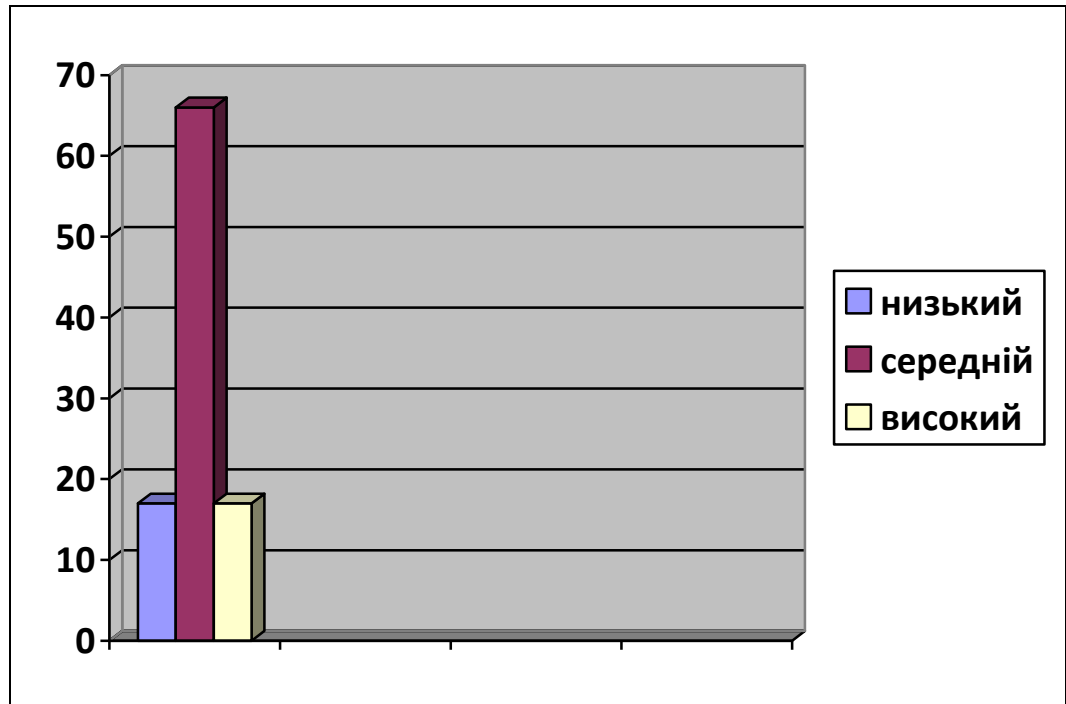

Рис. 3.2. Рівень готовності студентів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку у експериментальній групі на формувальному етапі

Виявивши рівень готовності майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку ми перейшли до формувального етапу педагогічного експерименту, який полягає у перевірці ефективності педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку.

3.2. Формувальний етап дослідження та аналіз отриманих результатів

Наше експериментальне дослідження полягало у впровадженні та перевірці ефективності педагогічних умов, які, на наш погляд, є необхідними та ефективними для підготовки студентів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей дошкільного віку. До таких умов ми віднесли:

– формування екологічної свідомості через інтеграцію гуманітарних навчальних дисциплін з дисциплінами методично-практичної підготовки, необхідних для подальшої педагогічної діяльності. Так, для виконання цієї умови нами було організовано та проведено практичне заняття за допомогою методу «Круглий стіл» та тему «Особливості формування екологічно-мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку», де за основу використали матеріали з розділу «1.2. *Особливості формування екологічно-мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку*». Метою круглого столу було закріпити знання майбутніх вихователів про практичні методи роботи; виокремити методи, які є ефективними при роботі з формування у старших дошкільників екологічно-мотивованої поведінки та запропонувати свої способи підвищення ефективності роботи з дітьми у закладах дошкільної освіти. У формі бесіди ми обговорили основні підходи формування екологічно-мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку, а саме: середовищний, діяльнісний, інтегрований, інноваційний та естетико-екологічний. Також у ході бесіди ми згадали, які є практичні методи роботи з дітьми та які, на думку студентів, є більш ефективними для роботи по формуванню екологічно-мотивованої поведінки дітей.

– співпрацю викладача та студентів, яка актуалізує для майбутніх фахівців особистісну значущість набуття досвіду формування екологічно мотивованої поведінки в роботі з старшими дошкільниками, пошук шляхів самовдосконалення. Для реалізації цієї умови нами було організовано відвідування студентами закладів дошкільної освіти з метою

безпосереднього спостереження за тим, як відбувається формування екологічно мотивованої поведінки старших дошкільників у реальних умовах. Метою даного спостереження було також збір інформації про форми, методи та засоби, які використовують вихователі при роботі з дітьми. Після спостереження, яке проводилося в закладах дошкільної освіти, ми разом із студентами обмінялися інформацією та обговорили деталі та варіанти формування екологічно-мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку. З метою реалізації даної умови нами було розроблено заняття з «Природознавства» для дітей старшого дошкільного віку для того, аби показати студентам можливі варіанти занять по формуванню екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку в теплу (Додаток В) та у холодну (Додаток Б) пору року. Нами було запропоновано студентам спеціальності «Дошкільна освіта» разом розробити заняття з «Природознавства» для дітей старшого дошкільного віку, щоб підготувати їх до проведення роботи на практиці в ЗДО.

– забезпечення практичної реалізації отриманих знань, умінь та навичок студентів із формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку у реальній ситуації освітнього процесу закладу дошкільної освіти. Оскільки за браком часу ми не встигли провести заняття в закладах дошкільної освіти ми запропонували провести розроблені студентами заняття у своїй групі, щоб оцінити рівень їхньої готовності та ефективність використання попередньої умови.

Запропоновані умови ми застосовували в експериментальній групі нашого дослідження аби перевірити їх ефективність. У контрольній групі даного дослідження ми не вводили запропоновані нами умови, проте запропонували також підготувати та провести заняття з «Природознавства» спираючись на ті знання та умови, які були наявні аби зрівняти з заняттями, які провели студенти в експериментальній групі. Порівнявши наші дані ми зробили висновки, що у експериментальній групі заняття були змістовніші, мали більше інтерактивних форм та методів. Але для того аби перевірити

ефективність наших умов нами все ж таки було проведено повторне опитування (Додаток Г) студентів експериментальної групи. Опитування показало, що у експериментальній групі після впровадження нами педагогічних умов результати стали наступними: студентів, що мають високий рівень готовності до педагогічної діяльності – 11 (65%); достатній рівень – 6 (35%); тих, хто погано орієнтується у знаннях, які є необхідними для формування екологічно мотивованої поведінки – немає (Рис. 3.3.)

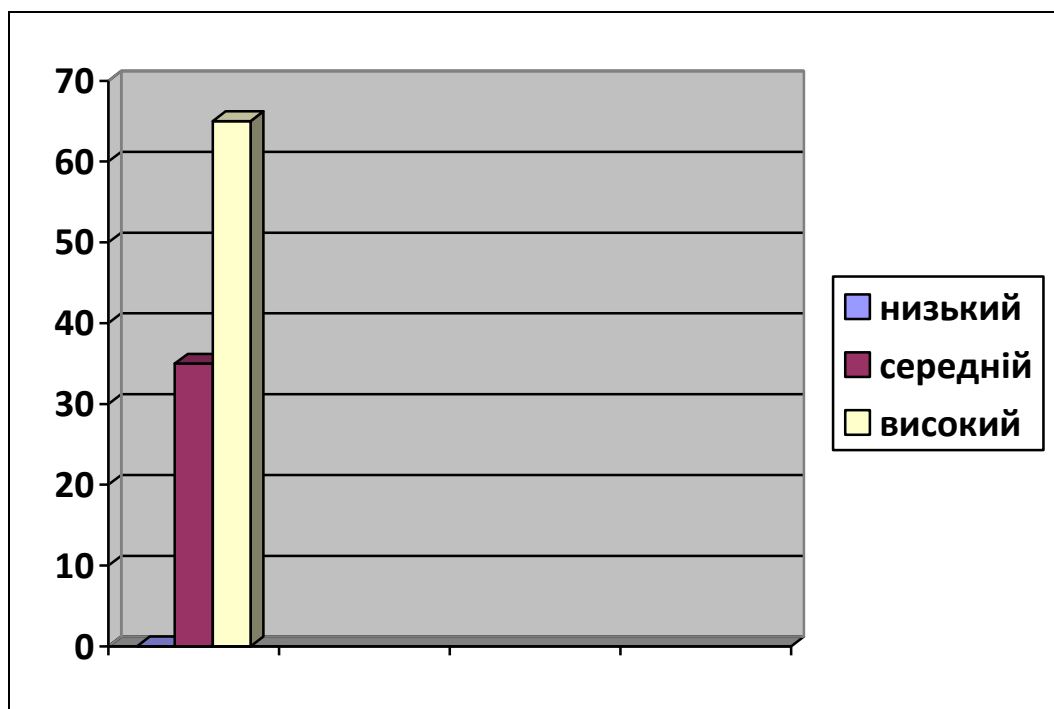

Рис. 3.3. Рівень готовності студентів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку у експериментальній групі на контрольному етапі

Отже, як бачимо з результатів повторного опитування рівень готовності майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку змінився у кращу сторону. Це дозволяє говорити, що запропоновані нами умови є ефективними, що і треба було перевірити. Як результат проведеної експериментальної роботи нами було розроблено «Методичні рекомендації підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку», які в подальшому викладачі зможуть

використовувати при підготовці майбутніх вихователів до професійної діяльності.

Мета підготовки майбутнього вихователя до формування екологічно мотивованої поведінки у системі вищої освіти полягає у набутті майбутнім вихователем закладу дошкільної освіти навички організації процесу ознайомлення дошкільників з природою.

Студент, майбутній вихователь, має бути відповідальним за ті знання, уміння й навички, яких набувають діти. Тому особливого значення набуває самостійна підготовка студентів, що дозволяє поглибити та розширити знання майбутнього педагога. Проте все ж значна частка у підготовці майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки належить саме викладачеві. Викладач та заклад вищої освіти мають забезпечити ефективність самостійної діяльності студентів в освітньому процесі можливо та надати належні умови та науково-методичну базу. Говорячи про педагогічні умови, які підвищують ефективність підготовки майбутніх вихователів до формування у дітей старшого дошкільного віку слід виділити такі як:

- формування екологічної свідомості через інтеграцію гуманітарних навчальних дисциплін з дисциплінами методично-практичної підготовки, необхідних для подальшої педагогічної діяльності, що передбачає побудову освітнього процесу студентів на основі інтеграції гуманітарних навчальних дисциплін з дисциплінами методично-практичної підготовки, що є необхідною для подальшої організаційної, творчої педагогічної діяльності;

- співпрацю викладача та студентів, яка актуалізує для майбутніх фахівців особистісну значущість набуття досвіду формування екологічно мотивованої поведінки в роботі з старшими дошкільниками, пошук шляхів самовдосконалення. Мається на увазі надання студентам, майбутнім вихователям закладів дошкільної освіти, всебічну підтримку та допомогу у здобутті необхідних знань, умінь та навичок. Викладач має організовувати та спрямовувати навчальну діяльність майбутніх вихователів так, щоб

зацікавити, спонукати до творчого пошуку вирішення навчальних проблем, виховати бажання розвиватися та розвивати. Для цього викладачі заклів вищої освіти на заняттях природничого циклу використовують такі форми, методи та засоби роботи, які спонукають студентів до подальшої продуктивної навчальної діяльності, саморозвитку та самовдосконалення і що головне – бажання навчати і формувати особистість дошкільника;

– забезпечення практичної реалізації отриманих знань, умінь та навичок студентів із формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку у реальній ситуації освітнього процесу закладу дошкільної освіти. Мається на увазі забезпечення практичної реалізації отриманих знань, умінь та навичок у середовищі закладу дошкільної освіти, що є важливим аспектом підготовки студентів до формування у дітей старшого дошкільного віку екологічно-мотивованої поведінки через проведення занять природничого циклу. Майбутній вихователь вчиться самостійно набувати власні знання щодо сутності і способів здійснення майбутньої професійної діяльності.

Слід пам'ятати, що головним пріоритетом екологічної освіти дошкільнят є процес, що поєднує екологічне навчання, екологічне виховання, екологічний розвиток, що орієнтує на формування екологічної свідомості особистості – здатності усвідомлювати взаємозв'язки у природних середовищах існування, прогнозувати наслідки їх порушення, прагнення до екологічно доцільної діяльності у природному довкіллі. Саме це допоможе, на нашу думку, підготувати майбутніх вихователів до майбутньої професійної діяльності.

Висновок до третього розділу

Отже, в експериментальній частині нашого дослідження ми перевіряли ефективність педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей

старшого дошкільного віку. Для виконання поставленого перед нами завдання ми провели такі види роботи як: опитування та бесіда зі студентами спеціальності «Дошкільна освіта» з метою виявлення наявних умов підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку; спостереження за лекційними та практичними заняттями у контрольній та експериментальній групах; провели лекцію-круглий стіл для студентів на тему «Особливості формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку» у якій висвітлили підходи, які необхідні для роботи з дошкільниками при формуванні екологічно мотивованої поведінки, а саме: середовищний, діяльнісний, інтегрований, інноваційний; створення відповідного розвивального середовища; використання інтерактивних та нетрадиційних методів при організації роботи з формування екологічно мотивованої поведінки старших дошкільників. Також було проведено спостереження у закладах дошкільної освіти на заняттях з природознавства з метою збору інформації про форми, способи та засоби роботи з дітьми; для перевірки ефективності запропонованих педагогічних умов ми розробили провели заняття на тему «Готуємо майданчик до зими» та «У пошуках скарбів» з метою показати варіанти занять для дітей в різні пори року; з нашою допомогою було розроблено та проведено заняття з «Природознавства».

Результати виконаної нами роботи стали помітними після повторного опитування студентів для виявлення рівня їхньої готовності до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку. Так, ми перевірили і переконалися, що запропоновані нами педагогічні умови є ефективними.

ВИСНОВКИ

Для досягнення мети дослідження, що полягає у – теоретичному обґрунтуванні та практичній перевірці педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку ми дійшли наступних висновків:

1. На основі аналізу науково-методичної літератури конкретизували сутність поняття «екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку», що виступає як система соціально обумовлених, свідомо керованих дій і вчинків у сфері безпосередньої і опосередкованої взаємодії з довкіллям, що має на меті узгодження потреб суб'єкта з вимогами збалансованого розвитку суспільства. Екологічно мотивована поведінка передбачає знання законів природи; непротиставлення людини і природи; сприйняття природних об'єктів як повноцінних суб'єктів і партнерів взаємодії з людиною; збалансування непрагматичної і прагматичної мотивації у взаємодії з природою.

2. Дослідили історію вивчення питання екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку у науковій літературі. Було з'ясовано, що безпосередньо у процесі формування екологічно мотивованої поведінки варто звернути увагу на те, як діти проявляються у постановці завдань, які розв'язують, у вибірковості до пропонованих їм завдань, у різній мірі активності, наполегливості і послідовності, які вони виявляють у їх вирішенні, відстоює право на своє рішення, домагається його втілення у життя. Виявлено, що формування екологічно мотивованої поведінки має передбачати створення умов, сприятливих для прояву і утвердження у дошкільників екологічних цінностей, ідеалів, намірів, мотивів. Визначили, що формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку, полягає у формуванні системи наукових знань, поглядів, переконань, які закладають основи відповідального та дієвого ставлення до навколишнього природного середовища.

3. Схарактеризували особливості підготовки майбутніх вихователів до викладання предметів природничого циклу та формування екологічно доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку. З'ясували, що цілісна підготовка педагогів-дошкільників передбачає вивчення декількох курсів природничих дисциплін, що забезпечує усвідомлене засвоєння студентами знань про зв'язки та взаємозалежності в природі та є основою екологічно мотивованої поведінки. Встановили, що формуванню практичних умінь та навичок екологічно мотивованої поведінки сприяє організація та проведення навчальної практики з природознавства.

4. Теоретично обґрунтували та експериментально перевірили ефективність педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку. До таких умов ми віднесли: формування екологічної свідомості, що здійснюється через інтеграцію гуманітарних навчальних дисциплін з дисциплінами методично-практичної підготовки; співпрацю викладача та студентів, яка актуалізує для майбутніх фахівців особистісну значущість набуття досвіду формування екологічно мотивованої поведінки в роботі з старшими дошкільниками, пошук шляхів самовдосконалення; забезпечення практичної реалізації отриманих знань, умінь та навичок студентів із формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку у реальній ситуації освітнього процесу закладу дошкільної освіти.

Дані умови, з метою перевірки їх ефективності, ми впровадили у експериментальному дослідженні, дослідивши наявні у закладі дошкільної освіти педагогічні умови роботи з майбутніми вихователями, провівши опитування зі студентами. У подальшій роботі для визначення рівня готовності дітей до формування екологічно митивованої поведінки ми провели бесіду зі студентами та спостереження за навчальною діяльністю майбутніх вихователів під час проведення лекційних та практичних занять. Це дало нам можливість до впровадження запропонованих педагогічних умов у практику роботи навчального закладу. Для цього ми провели лекціо-

круглий стіл «Особливості формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку» у якій висвітлили педагогічні умови, які необхідні для роботи з дошкільниками при формуванні в останніх екологічно мотивованої поведінки. Також, у ході проведення формувального етапу експерименту ми відвідали заняття з природознавства у закладах дошкільної освіти, розробили та провели заняття з природознавства з впровадженням та дотриманням запропонованих умов.

У ході спостережень та після проведення повторного опитування майбутніх вихователів ми переконалися, що застосовані нами педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку є ефективними, що і треба було перевірити.

5. У результаті експериментального дослідження, було розроблено «Методичні рекомендації підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку», які в подальшому викладачі зможуть використовувати при підготовці майбутніх вихователів до професійної діяльності .

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдєєва М.М. Життя навколо нас. Екологічне виховання дошкільнят / М.М. Авдєєва, Р.Б. Степанова. – Ярославль : Академія розвитку, 2003. – 112 с.
2. Андрієвський Б.М. Формування екологічної культури майбутнього вчителя початкових класів / Б.М. Андрієвський // Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового Центру НАПН України. – №6, 2011. – С. 10-13.
3. Аронова Р.С. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців дошкільного виховання у педагогічних коледжах / Р.С. Аронова. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2016. – 263 с.
4. Артемова Л.В. Педагогіка і методика вищої школи / Л.В. Артемова. – Київ : Кондор, 2008. – 272 с.
5. Базовий компонент дошкільної освіти / [наук. керівник: Богуш А.М., Бєленка Г.В., Богініч О.Л. та ін.]. – Київ : ТОВ «МЦФР», 2012. – 30 с.
6. Безпалько О.В. Формування готовності студентів до проектування організаційних форм виховної діяльності / О.В. Безпалько. – Київ : Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, 1998. – 190 с.
7. Бєленька Г.В. Вихователь дітей дошкільного віку : становлення фахівця в умовах навчання / Г.В. Бєленька. – Київ : Світич, 2006. – 304 с.
8. Большая психологическая энциклопедия. – Москва : Эксмо, 2007. – 544 с.
9. Буковська Г.В. Ігри, заняття по формуванню екологічної культури молодших школярів / Г.В. Буковська. – Москва : ВЛАДОС, 2002. – 192 с.
10. Вознюк О.В. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід / О.В. Вознюк, О.А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 684 с.
11. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.

12. Горопаха Н.М. Методика ознайомлення дітей з природою / Н. М. Горопаха. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. – 432 с.
13. Горопаха Н.М. Ознайомлення дітей з природою / Н.М. Горопаха. – Рівне : Волинські обереги, 2007. – 331 с.
14. Горопаха Н.М. Виховання екологічної культури дітей / Н.М. Горопаха. – Рівне : Волинські обереги, 2001. – 360 с.
15. Давыдов В.В. О месте категории деятельности в современной теоретической психологии / В.В. Давыдов // Деятельность : теории, методология, проблемы. – Москва : Политиздат, 1990. – С. 143–156.
16. Прохорова Л.М. Екологічне виховання дошкільнят / Л.М. Прохорова. – Москва : АРКТИ, 2003. – 72 с.
17. Філіпова Н. Екологія і культура / Н. Філіпова. – Москва : Знання, 1986. – 231 с.
18. Кремень В.Г. Енциклопедія освіти / В.Г. Кремень. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
19. Еремкин А.И. Педагогические основы междисциплинарного подхода в профессиональной подготовке учителя / А.И. Еремкин. – Херсон : Херсонський державний педагогічний університет, 1991. – 32 с.
20. Єфімова В.М. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до використання здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності / В.М. Єфімова. – Київ : 2012. – 43 с.
21. Жадленко І.О. Формування професійно-етичної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі фахової підготовки : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Жадленко Ірина Олександрівна. – Запоріжжя, 2017. – 282 с.
22. Закон України «Про дошкільну освіту». – Київ, 2001. – 32 с.
23. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И.А. Зимняя. – Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.

24. Іванова А.І. Екологічні спостереження та експерименти в дитячому саду. Світ рослин / А.І. Іванова. – Київ : ТЦ Сфера, 2004. – 240 с.
25. Івах С.М. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти під час проходження педагогічної практики / С.М. Івах, І.Л. Паласевич // Наукові записки кафедри педагогіки. – 2014. – Вип. XXXVII. – С. 139–144.
26. Калягин Ю.М. Інтеграція шкільного навчання / Ю.М. Калягин, О.Л. Алексенко // Начальная школа. – 1990. – № 9. – С. 28–29.
27. Коломіна Н.В. Виховання основ екологічної культури в дитячому садку / Н.В. Коломіна. – Київ : ТЦ Сфера, 2004. – 144 с.
28. Крупський Я.В. Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій : словник / Я.В. Крупський, В.М. Михалевич. – Вінниця : ВНТУ. – 72 с.
29. Крутій К.Л. Інтеграція в дошкільній освіті як інноваційне явище, або що треба знати про інтеграцію – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrdeti.com/wp-content/uploads/2017/08/Стаття_проф.Крутій-К._Інтеграція.pdf.
30. Лозова В.І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів / В.І. Лозова // Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів: матеріали міжвуз. наук.-практ. конфер. – Харків: ОВС, 2002. – С. 3-8.
31. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции / А.Н. Леонтьев // Психология мотивации и эмоций. Серия : Хрестоматия по психологии / Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, М. В. Фаликман. – Москва : ЧеРо, МПСИ, Омега-Л, 2006. – С. 57–79.
32. Лисенко Н.В. Теорія і практика екологічної освіти / Н.В. Лисенко. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2009. – 400 с.
33. Любарова В.М. Стежинами дивосвіту // Дитячий садок. – 2006. – № 1.

34. Маршицька В.В. Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.08 / Маршицька Вікторія В'ячеславівна. – Ін-т проблем виховання АПН України. – Київ, 2003. – 20 с.

35. Мета та завдання екологічного виховання дошкільників. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.sadochok.org/343/napryamku-roboty/ecologichne-vyhovannya/meta/>

36. Миколаєва С.М. Любов до природи виховуємо з дитинства / С.М. Миколаєва. – Москва : Мозаїка-Синтез», 2002. – 112 с.

37. Мирончук Н.М. Діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутніх педагогів до реалізації функцій учителя-вихователя. – [Електронний ресурс] / Н.М. Мирончук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2014. – Вип. 4 (76). – С. 85–88. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2014_4_18.

38. Молодова Л.П. Ігрові екологічні заняття з дітьми / Л.П. Молодова. – Москва : ЦГЛ, 2003. – 128 с.

39. Монтессори М. Дом ребенка. Метод научной педагогики // История зарубежной дошкольной педагогики : Хрестоматия : Учеб. пособие / [сост. С.Ф. Егоров, С.В. Лыков, Л.М. Волобуева и др.] ; под ред. С.Ф. Егорова. – Москва : Изд. центр «Академия», 2000. – 440 с. – С. 387–415.

40. Підходи до формування ціннісного ставлення до природи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.garmoniya.mk.ua/articles/tema-pedagogichnoyi-radi-rozvitok-ekologichnoyi-svidomosti-u-doshkilnikiv.html>.

41. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко. – Київ : А.С.К., 2004. – 432 с.

42. Підготовка майбутніх вихователів до роботи з дітьми дошкільного віку : компетентнісний підхід / за заг. ред. Г.В. Беленької, О.А. Половіної. – Київ : Університет, 2015. – 244 с.

43. Плетеницька Л.С. Підготовка студентів до народознавчої роботи в дошкільному закладі : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, 13.00.01 / Л.С. Плетеницька. – Одеса, 1995. – 142 с.

44. Плохій З.П. Вітальна цінність природи. Складові екологічної культури дошкільнят / З. П. Плохій // Дошкільне виховання. – 2000. – №11. – С. 6–7.

45. Плохій З.П. Формування екологічно мотивованої діяльності дошкільнят / З.П. Плохій // Дошкільне виховання. – 2005. – №7. – С. 19–21.

46. Поваляєва М.А. Розвиток мовлення при ознайомленні з природою / М.А. Поваляєва. – Київ: «Фенікс», 2002. – 416 с.

47. Прокоф'єва М.Ю. Інтеграція педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів і вчителів початкових класів : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Прокоф'єва Марина Юріївна. – Одеса, 2008. – 268 с.

48. Практичні методи ознайомлення дітей з природою. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://ukrreferat.com/indexreferat1235>.

49. Радченко М.А. Інтерактивні технології навчання в професійному становленні майбутніх спеціалістів [Електронний ресурс] / М.А. Радченко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2014. – Вип. 34 (87). – С. 299–306. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2014_34_45.

50. Рижова Н.А. Екологічна освіта в дитячому саду / Н.А. Рижова. – Харків : Видавничий Будинок «Карапуз», 2001. – 432 с.

51. Савченко О.П. Теорія і практика розвитку вищої педагогічної освіти України в умовах інтеграційних процесів (кінець ХХ – початок ХХІ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О. П. Савченко. – Черкаси, 2013. – 40 с.

52. Самойленко П.І. Інтеграційна функція навчання основам наук / П.І. Самойленко, А.В. Сергєєв // Фахівець. – 1995. – № 5–6. – С. 36–37.

53. Ситаров В.А. Основы социальной экологии : учеб. пос. для студ. высш. пед. учеб. заведений. / В.А. Ситаров, В.В. Пустовойтов. – Москва : Издательский центр «Академия», 2000. – 280 с.

54. Мардахаев Л.В. Словарь по социальной педагогике: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Л.В. Мардахаев. – Москва : Издательский центр «Академия», 2002. – 368 с.

55. Степанюк Н. Особливості формування екологічної культури особистості / Н. Степанюк // Нова педагогічна думка. – 2014. – № 3 (79). – С. 222-224.

56. Сучасний тлумачний словник української мови. – Харків : Торсінг плюс, 2007. – 784 с.

57. Курлянд З.Н. Теорія і методика професійної освіти : навч. посіб. / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін. – Київ : Знання, 2012. – 390 с.

58. Фіцула М.М. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М.М. Фіцула. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. – 544 с.

59. Форми та методи педагогічної роботи по ознайомленню дітей з навколишньою дійсністю – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела:<http://bukvar.su/pedagogika/page,3,100826-pedagogicheskoiy-raboty-po-oznakomleniyu-deteiy-doshkol-nogo-vozrasta-s-okruzhayushim-mirom.html>

60. Лозова В.І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів / В.І. Лозова // Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів: матеріали міжвуз. наук.-практ. конфер. – Харків: ОВС, 2002. – С. 3-8.

61. Хотунцев Ю.Я. Экология и экологическая безопасность / Ю.Я. Хотунцев. – Москва, 2004. – 318 с.

62. Циплюк А.М. Підготовка майбутніх вихователів до створення здоров'язбережувального середовища у дошкільному навчальному закладі:

дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Циплюк Аліни Миколаївни. – Луцьк, 2017 – 243 с.

63. Шевців З.М. Основи соціально-педагогічної діяльності / З.М. Шевців. – Київ : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.

64. Ягупов В.В. Педагогіка : навч. посібник / В.В. Ягупов. – Київ : Либідь, 2002. – 560 с.

65. Яришева Н.Ф. Екологічне виховання дошкільників: посібник для вихователів дитячих навчальних закладів / Н.Ф. Яришева. – Київ : Грамота, 2001. – 55 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник для студентів на визначення рівня готовності майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку

1. Що на Вашу думку включає в себе поняття «екологічне виховання»/»екологічно мотивована поведінка»?
2. Як, на Вашу думку, можна вплинути на її формування?
3. Які форми роботи, на Ваш погляд, є найбільш ефективними під час формування екологічно мотивованої поведінки старших дошкільників ?
4. Які форми роботи використовують викладачі на заняттях при підготовці студентів до майбутньої професійної діяльності?
5. Які методи Ви б використали для формування екологічно доцільної поведінки?
6. Як, на Вашу думку, можна підвищити рівень підготовки майбутніх вихователів до роботи з дітьми?
7. Які умови, на вашу думку, будуть ефективними при підготовці майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку?

Заняття з природознавства на тему:**«Готуємо майданчик до зими»****Вік:** 5-6 років**Мета:** закріпити знання про зміни в природі на початку зими**Завдання:**

- вчити помічати зміни в природі, що пов'язані із наближенням зими та допомагати природі у підготовці до зими;
- розвивати вміння спостерігати за природою;
- виховання любові до природи, бережливого ставлення до неї

Форма роботи: заняття, форма попередньої роботи перед організацією праці в природі.**Хід заняття**

Скажіть мені будь ласка, чи помітили ви як змінилася природа довкола? Що саме ви помітили? З чим це пов'язано?

Діти дають свої відповіді.

Так, дійсно, це пов'язано з тим, що скоро настане сима і природа хотується до холодів. А скажіть будь ласка чи помічали ви як готують до зими подвіря ваші мами, бабусі, дідусі? Що вони роблять?

Відповіді дітей

Саме так, як ви помітили перед настанням зими люди прибирають облетівше листя, викопують квіти, які ще лишилися у квітнику. А для того, щоб у садку не замерзла суниця чи клубника притрушують її або соломною або цим же листям. Згрібати листя восени також треба для того, аби на веснішвидше виросла травичка, а ще тому, що навчесні листя стане вологим і важким і тому його важче буде прибрати.

Не забувають люди також і про зимуючих птахів та чіпляють для них годівничку. Скажіть, що можна лишати пташечкам у годівничці? Яких зимуючих птахів ви знаєте? А перелітних?

Продовження додатку Б

Сьогодні ми з вами під час прогулянки підготуємо наш майданчик до зими. Скажіть як ми можемо це зробити?

Відповіді дітей

А ще ми з вами почепимо годівнички, які ви разом із батьками виготовляли. І кожного дня будемо приносити гостинчики для перелітних птахів.

Практична частина заняття*План роботи***I. Мотивація навчально – пізнавальної діяльності.****Актуалізація знань.**

1.1. Як ми можемо підготувати наш майданчик до зими?

1.2. Що для цього треба зробити?

II. Організація діяльності дітей.**2.1. Об'єднання у групи**

Об'єднання дітей у групи для виконання праці. Групи створювалися так, щоб у кожній групі була обдарована дитина.

Група А.

– Допомагають няні згрібати листя.

Група Б.

– Виносять листя з майданчику у відведене місце.

Група В.

– Підгортають пісок у пісочниці до купи та накривають його клейонкою і обкладають його досками, щоб не злетіла клейонка.

Група Г.

– Прикріплюють годівнички (зроблені вдома та ту, що зробили разом з вихователем) до ялинки.

Група Д.

– Готують до зими квітник: разом з нянею обкопують хризантеми та накривають їх зверху; виносять обрізані сухі квіти.

– Продовження додатку Б

2.2. Вироблення критеріїв оцінювання результатів.

- Значення результатів.
- Реальність.
- Діяльність учасників проекту

III. ПІДВЕДЕННЯ ВИСНОВКІВ ПРОВЕДЕНОЇ РОБОТИ

Методика організації праці дошкільників в природі

«У пошуках скарбів»

Мета: організувати трудову діяльність дітей дошкільного віку у вигляді праці в природі; дослідити розвиток активності та зацікавленості дітей під час проведення методики з організації практичної діяльності дітей дошкільного віку в природі; дослідити ефективність педагогічних умов в організації трудової діяльності дітей в природі.

Вік: 5-6 років

Обладнання: малюнок карти, лопатки, поливальниці, грабельки, фартушки.

Попередня робота: бесіда на занятті з природознавства про роботу садівника, розглядання малюнків, спостереження за роботою няні в квітнику..

Хід заняття

Вихователь: Дітки, сьогодні, коли я йшла до дитячого садка, мене зустрів листоноша. Він вручив мені листа та пакунок від Принцеси Квітів. Прочитаймо цього листа:

«Доброго дня, мої маленькі друзі!

Як бачите, за вікном уже тепло, зелено і сонячно тому я вирішила трішки вас розважити. Я знаю, що ви, малі бешкетники, любите пригоди і саме тому я прислала вам пакунок, в який помістила «Карту скарбів». Цю карту вам допоможе розшифрувати ваш виховател тож уважно слухайте його.

На карті позначені місця, в яких ви маєте побувати та виконати там певні завдання, які допоможуть вам дібратися до справжнього скарбу.

Успіхів вам, маленькі мандрівники!

З любов'ю ваша Принцеса Квітів»

Вихователь: Ось такі справи! Ну що дітки, вирушимо з вами на пошуки скарбів?

Діти: Так!

Вихователь: Тоді давайте одягнемося з вами і підемо до першого пункту, відміченого на карті. Щоб дізнатися, що це за місце, вам треба відгадати загадку:

Як до праці ви беретесь

До роботи у саду

То без нас не обійдетесь

Щоб навести там ладу

Ми гребем, копаєм, полем,

Помагаємо у полі

Допоможеи садить квіти,

Здогадались, що це діти?

(інструменти, інвентар)

(Вихователь з дітьми виходить і йде до приміщення з інвентарем де на них чекає няня з коробкою з росадою та зернятками рослин)

Вихователь: Діти, дивіться, що ми тут знайшли: коробку з запискою. Записка від Принцеси Квітів:

«От ви і дібралися до першої підказки. В коробці ви знайдете зернятка і росаду квітів, які вам треба буде посадити, що знайти скарб. А де ви садитимете квіти вказано хрестиком на карті.

Успіхів вам!

Принцеса Квітів»

Вихователь: Отже, для того, щоб дібратися до наступної підказки нам треба взяти інвентар, цю коробку і піти в наступне позначене на карті місце.

(Вихователь та няня розподіляють інвентар між дітьми, враховуючи побажання та особливості дітей)

Вихователь з дітьми йде до наступної їхньої зупинки – криниця (або кран), щоб набрати в поливальнички води. Після чого йдуть до перед останньої зупинки – клумба.

Продовження додатку В

Вихователь: Як бачите дітки, для того, щоб дістатися до скарбу ми маємо посадити квіти на нашій ділянці. Давайте прикрасимо нашу ділянку.

(Вихователь разом з дітьми та помічником саджають квіти на ділянці, що навпроти їхнього грального майданчику. Під час роботи вихователь слідкує за дітьми: дисципліна, як виконують роботу, чи запитують щось, слідкує за поставою дітей)

Після того, як висадили квіти, вихователь разом з дітьми йде до останньої зупинки на карті (до ялин біля свого павільйону).

Вихователь: Діти, подивіться! Ми дібралися з вами до скарбу – тут скриня. Давайте її відкриємо.

Діти: Давайте!

(Відкривають скриню)

Вихователь: Діти, подивіться, що тут: це ж квітка-семицвітка! Ой, а це що? Грамота найкращих шукачів скарбів, найвправніших садівників та найпрацьовитіших дітей, а ще лист від Принцеси Квітів:

«Вітаю вас, мої любі трудівники!

Ви впоралися з усіма завданнями та перешкодами, які трапилися з вами на цьому шляху. Ви переконали мене та в першу чергу себе, що ви працьовиті діти і не боїтеся труднощів. За це дарую вам символ свого царства та грамоту, яку ви зможете повісити у себе в групі.

До наступної зустрічі, мої маленькі трудівники!»

Вихователь з дітьми відносять інвентар та повертаються в групову кімнату для аналізу своєї діяльності.

Опитувальник для студентів на визначення рівня готовності майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку (контрольний етап)

1. Що на Вашу думку є головним при формуванні екологічно мотивована поведінки?
2. Що, на Вашу думку, впливає на її формування?
3. Які форми роботи Ви використовували під час розробки та проведення заняття з природознавства для формування екологічно мотивованої поведінки старших дошкільників?
4. Які форми роботи Ви б порадили використовувати викладачам на заняттях при підготовці студентів до майбутньої професійної діяльності?
5. Які методи Ви вважаєте найбільш ефективними для формування екологічно доцільної поведінки?
6. Що, на Вашу думку, підвищує рівень підготовки майбутніх вихователів до роботи з дітьми?
7. Які умови, на Вашу думку, будуть ефективними при підготовці майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку? Які використовуються у Вашому навчальному закладі?